

FRANJEVAČKO FILOZOFSKO UČILIŠTE U OMIŠU I LATINSKI RUKOPISNI PRIRUČNICI DO AUSTRIJSKE OBNOVE ŠKOLSTVA (1755–1827)

VICKO KAPITANOVIĆ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu

UDK 1(091)(497.5)»17/18«

Izvorni znanstveni članak

Primljen: 6. 3. 2009.

Prihvaćen: 14. 5. 2009.

Sažetak

Franjevci su se naselili u Omiš u bijegu pred Turcima iz Imotskog 1715. U Omišu su završili svoje posljednje dane i ostavili mu svoje knjige i rukopise ugledni franjevci, kao fra Filip Šurković, provincijal i promicatelj studija na području franjevačke provincije Bosne Srebrene koja se protezala od Budima do Jadrana i fra Ante Bandić, navodni prijatelj Eugena Savojskog, najpoznatijeg vojskovođe svojega doba, obojica ugledni lektori na učilištima u inozemstvu i domovini, te fra Jeronim Loze generalni lektor i provincijal provincije Presvetoga Otkupitelja. Temeljeći se na arhivskim vrelima, autor iznosi podatke o gotovo nepoznatom trogodišnjem filozofskom učilištu u Omišu i podvrgava analizi rukopisne filozofske priručnike na latinskom jeziku, pokušavajući otkriti njihove autore i kakvoću filozofskog obrazovanja. Trogodišnje filozofsko učilište u Omišu djelovalo je povremeno i na njem su uz manje poznate ponekad predavali i učeni lektori. Filozofski rukopisi koji su završili u knjižnici potječu s različitih učilišta i popunjavaju sliku filozofskog obrazovanja u južnoj Hrvatskoj do austrijske reforme školstva provedene u trećem desetljeću XIX. stoljeća.

Glavne riječi: Omiš, školstvo, filozofska učilišta, filozofski rukopisi, filozofija, logika, fizika, metafizika

Poznat po glagoljaškom sjemeništu u Priku, Omiš je kao učilište s trogodišnjim studijem filozofije gotovo nepoznat u kulturnim krugovima. Kako se ne radi o samostanu s dalekom prošlošću – započeli su ga izgrađivati protjerani franjevci iz Imotskog 1715 – sve do novijega vremena nije

privlačio ni znanstvene krugove. Njegov skromni sakralni muzej, arhiv i knjižnica tek su u novije vrijeme počeli privlačiti povjesničare umjetnosti i kulture. Učilište filozofije spominjano je tek uopćeno, možda i zbog toga što učilište nije dalo izrazito poznate ljude.¹ Cilj je ovoga rada pružiti osnovne podatke koji mogu poslužiti identifikaciji rukopisa, bez preuzetne težnje za iscrpnim prikazom djelatnosti i utjecaja učilišta na život.

Odgonetavanje autorstva i pripadnost filozofskih rukopisa koji se čuvaju u omiškoj samostanskoj knjižnici čini se nepotpunim bez osnovne spoznaje o učilištu koje je djelovalo u tom samostanu. Svi su naime omiški rukopisni filozofski tekstovi školski priručnici. Prema ondašnjem trogodišnjem načinu filozofskog školovanja mogu se svrstati u tri skupine: logiku, fiziku i metafiziku. U identifikaciji rukopisa krenuo sam od tri ideje vodilje: 1) otkriti autore prema zapisima na samim rukopisima, 2) otkriti nisu li prepisivači bili lektori ili studenti na omiškom studiju i 3) otkriti jesu li autori možda bili lektori filozofije na drugim učilištima, a preminuli u Omišu pa su njihove rukopisne i knjižne ostavštine prispjele u samostanski arhiv i knjižnicu.

Učilište

Prema arhivskim spisima u Omišu je od osnutka Provincije Presvetoga Otkupitelja (1735) djelovala gramatička škola² koja je spremala mladiće za studije na višim učilištima filozofije i teologije. Uz generalna učilišta, ravnopravna sveučilišnom studiju, postojala su u franjevačkom redu i pokrajinska

¹ Usp. [A. J. SOLDÓ], *Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja* (Šematizam), Split, 1979, 148; J. BRKAN, »Školovanje svećeničko-redovničkih kandidata Provincije presvetog Otkupitelja u XVIII. stoljeću«, *Kačić*, 16 (1984), 28. Nešto više podataka donosi Bezi-na. On navodi pet lektora omiškoga studija (četiri ispravno), a u popisu studenta tri studenta 1756. i dva 1817. godine, bez njihovih imena. P. BEZINA, *Studij filozofije u Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja*, Split, 1992, 95–97, 107–108. Za ostale stranice v. kazalo zemljopisnih imena u istoj knjizi.

² Arhiv Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja u Splitu, Spisi provincijala (nadalje označeni skraćeno znakom S/ i brojem sveska): 1735 (S/7 [Acta H. Filipović], f. 66r); 1739 (S/7, f. 70v); 1739, kada je u Omišu djelovalo i učilište moralne teologije (S/7, f. 20); 1742 (S/9 [Acta P. Karapandžić], f. 49r); 1746 (S/10 [Acta Turić], f. 12r); 1748 (S/11 [Acta Vucić], 8r); 1750 (S/11, f. 44r); 1753 (S/14 [Acta Marianović], f. 32r); 1754 (S/12 [Acta G. Despot], f. 12r); 1755, kada je također uz gramatiku djelovalo i učilište moralne teologije (S/12, f. 24r); 1773 (S/15 [Acta Radman], f. 225v); 1774 (S/15, f. 220v); 1776 (S/15 [Acta Capituli], f. 280r); 1777 (S/18 [Acta Rajčević], f. 18r; S/18, 34v) i spisima ostalih kapitula i provincijala.

ili provincijska učilišta koja su osnivale pojedine provincije. Filozofija se na njima predavala tri godine i služila je kao preduvjet za teološki studij. Tek kad je netko na provincijskim učilištima završio uz filozofiju i teološki studij, mogao je, ovisno o razini studija, dobiti naslov *propovjednika*, odnosno *propovjednika i lektora filozofa*. Daljnje napredovanje i naslovi ovisili su o posebnim propisima.³

Na području Provincije Presvetog Otkupitelja generalno učilište prvoga reda bilo je u Šibeniku, a provincijska učilišta u nekoliko drugih samostana. Samostani u kojima su se nalazila viša učilišta nisu zbog ograničenoga prostora mogli pružiti smještaj svim učenicima koji su završavali gramatičke škole, a školovanje u inozemstvu uglavnom je rezervirano za bolje studente i poslijediplomski studij. Osim toga bilo je povezano s povećanim troškovima, pa su neki provincijali zabranjivali odlazak u inozemstvo, očito držeći da domaća učilišta mogu prikladno udovoljiti potrebama studija.⁴ Zbog toga su neki učenici morali čekati, u samostanima u kojima su završili gramatičku školu, mogućnost upisa na učilište.

Upravo ta činjenica potaknut će i osnivanje filozofskog učilišta u Omišu, koje je privremeno djelovalo u razdobljima kada se svi franjevački studenti nisu mogli smjestiti na već postojeća, više ili manje trajna učilišta. Vrijedno je također pripomenuti da je u Omišu od vremena do vremena bilo i šestogodišnje učilište moralnog ili praktičnog bogoslovlja za studente koji nisu bili skloni misaonim teološkim razglabanjima.

Prema fra Petru Bezini filozofsko je učilište u Omišu djelovalo od rujna 1748. godine,⁵ no za tu tvrdnju nisam našao potvrdu u arhivskim vrelima.

---

³ O tome su više puta donošeni propisi koji se pretežno ponavljaju. Tako je kapitul u Šibeniku, 12 listopada 1771. donio odluku u kojoj je među ostalim stajalo: [...] quelli poi [studenti] che danno qualche speranza fatti 3 anni di filosofia e 4 di teologia abbiano l'istituzione di predicatori e lettori e possano a suo tempo instituirsi in lettori filosofi previo l'esame prescritto. S/15 [Acta Maroević], f 173r. Općenito o franjevačkom visokom školstvu V. KAPITANOVIĆ, »Franjevci među hrvatskim narodom i njihovo prosvjetiteljsko djelovanje«, *Uloga Katoličke crkve u razvoju hrvatskog školstva* (priredili: M. Pranjić – N. Kujundžić – I. Biondić), Zagreb, 1994, 56–63. O studiju u Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja J. BRKAN, *L'organizzazione scolastica della Provincia del Santissimo Redentore in Dalmazia nel Settecento* [Pars dissertationis] Roma, 1982; J. BRKAN, »Školovanje« 28–33; P. BEZINA, *Studij filozofije u Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja*, Split, 1992.

⁴ Usp. F. E. HOŠKO, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb, 2002, 200.

⁵ »Od rujna 1748. godine ostali su studiji filozofije u Karinu, Zaostrogu, Omišu i Živogošću«. BEZINA, *Studij filozofije*, 27. Vrela koja Bezina navodi u bilješki ne spominju filozofsko učilište u Omišu.

Tada je u Zaostrogu održan provincijski kapitul kojemu je predsjedao fra Feliks iz Venecije i osnovano je filozofsko učilište u Splitu,⁶ ali o učilištu u Omišu nema spomena.

Usprkos osnivanju studija u Splitu broj mladića koji su željeli stupiti u franjevački red bio je veći nego što im je Provincija mogla omogućiti više školovanje. Zbog toga su mnogi mladići čekajući mogućnost pohađanja studija na nekom učilištu zapravo gubili vrijeme. U takvu je stanju došlo do zamisli da se osnuju još dva učilišta filozofije u Provinciji. Tako je provincijal fra Grgur Despot, može se pretpostaviti, uz propisani natječaj, 28. lipnja 1755. imenovao dva naslovna lektora, fra Juru Sabljica za Omiš i fra Josipa Brkića za lektora filozofije u Karinu.⁷

Sljedeći dan sastao se definatorij, kao upravno tijelo Provincije, u Živogošću i potvrdio izbor navedenih lektora,⁸ a dan kasnije definatorij je 30. srpnja 1755. proglasio sljedeću odluku:

»Budući da su u ovoj našoj observantskoj provinciji Presvetoga Otkupitelja mnoga mlada braća, besposlena i bez potrebnih studija još u tami trajnoga neznanja, jer se ne mogu smjestiti u samostanima u kojima postoje učilišta, časni definatorij, u vrijeme ovoga svog prvoga međuizbornog zbora, želeći providjeti napretku te iste studiranja potrebne mladeži, određuje i odlučuje da treba doznačiti dva druga samostana za studij filozofije, kako ovom odlukom za sada određuje u tu svrhu samostan Sv. Kaja u Omišu i Bezgrešnoga začeca u Karinu.«⁹

⁶ S/11 [Acta Vucić], f. 2v [=p. 4] – 3r [= p. 5]; V. KAPITANOVIĆ, »Filozofsko učilište i rukopisi u Franjevačkom samostanu Gospe od Zdravlja u Splitu, 1748–1826«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 27 (2001) br. 1–2 (53–54), str. 287–320.

⁷ Junii 1755. / 28. d(icti) [iunii 1755] P(ate)r Georgius Sabglic institutus fuit lector philos(ophiae) in Con(ven)tu S. Caii Almissii [...]. Isti dan postavljen je i fra Josip Brkić za lektora filozofije u Karinu. S/12 [Acta Despot], f. 42v. Sabljic je potvrđen 19. studenoga 1756. S/12 [Acta Despot], f. 67r.

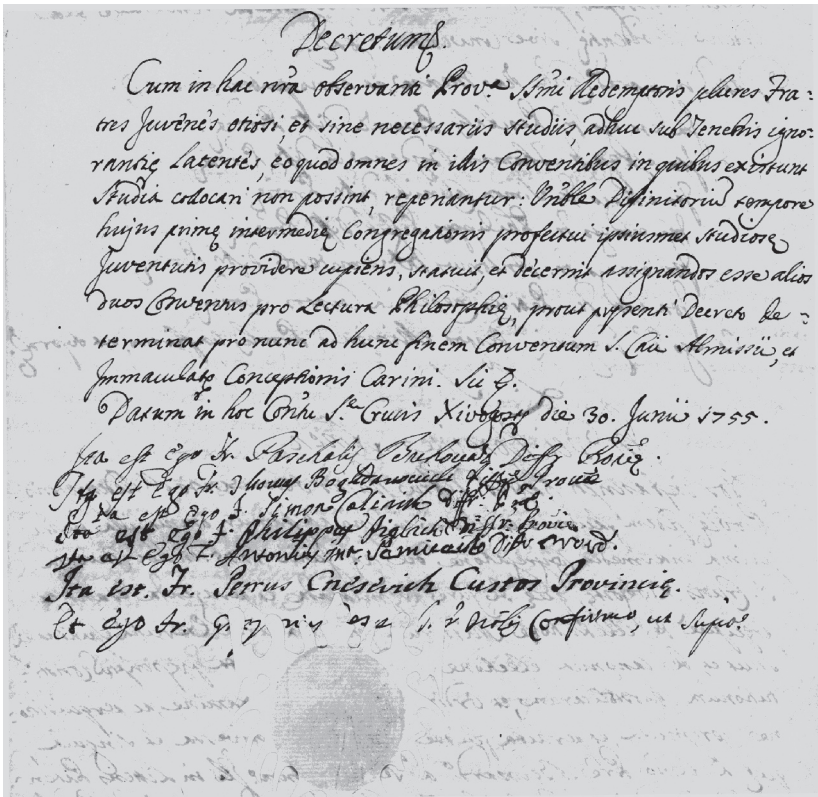
⁸ S/12 [Acta Despot], f. 3 i 34v.

⁹ S/12 [Acta Despot], f. 37r. Decretum. / Cum in hac n(o)s(tra) observanti Prov(intia) S(ancti)s(i)mi Redemptoris plures fratres juvenes otiosi, et sine necessariis studiis adhuc sub tenebris ignorantiae latentis, eo quod omnes in illis conventibus in quibus existunt studia collocari non possint, reperiantur, v(e)n(era)bile difinatorium tempore huius primae intermediae congregatiionis profectui ipsiusmet studiosae juventutis providere cupiens, statuit et decernit assignandos esse alios duos conventus pro lectura philosophiae, prout praesenti decreto determinat pro nunc ad hunc finem conventum S. Cai Almissii, et Imaculatae conceptionis Carini. In q(or)um).

Datum in hoc conventu S(anc)tae Crucis Xivogoste die 30. junii 1755.

Ita est ego Fr. Paschalis Buhovaz diff(inito)r Pro(vinc)iae.

Ita est ego fr(ater) Thomas Boghdanovich diff(inito)r Pro(vinc)iae

Odluka o osnivanju trogodišnjeg filozofskog učilišta u Omišu

Nakon toga je definatorij okružnicom obavijestio franjevce u Provinciji o zaključcima koje je donio posvetivši u toj okružnici jedan odlomak i novoustanovljenim učilištima filozofije.¹⁰

Ita est ego f(rater) Simon Kalinich diff(initione)r Pro(vinc)iae

Ita est ego f(rater) Philippus Piglich diff(initione)r Pro(vinc)iae

Ita est ego f(rater) Antonius Ma(ria) Semitecolo diff(initione)r Pro(vinc)iae

Ita est fr(ater) Petrus Knesevich custos Provinciae

Et ego fr(ater) Georgius Despoth m(iniste)r pro(vinc)ialis confirmo, ut supra.

¹⁰ Di più si fa sapere come questo venerabil difinitorio rifesttendo alla molteplicità de' chierici, ed alla loro oziosità perche sproveduti d'opportuni studi s'attrovano, non potendosi collocare tutti in que'che attualmente esistono, per provvedere al decoro della Prov(inci)a ed al vantaggio della gioventù stessa, ha per adesso stante questa esigenza determinato altri due conventi per la lettura di filosofia cioè il convento d'Almissa e quello di Carino. S/12 [Acta Despot], f. 39r.

Koliko god odluka mogla prividno pokazivati skrb za znanjem i koliko god, možda, kod nekih izazivala nadu kako će Provincija bolje obrazovno uznapredovati, u njoj se krila opasnost. Njome je definitorij privremeno rješio način uzdržavanja i školovanja studenata, no ne može se reći da je poboljšao kvalitetu studija, jer za osam učilišta filozofije (u Šibeniku, Zaostrogu, Splitu, Sinju, Živogošću, Kninu, Omišu i Karinu), koliko ih je trenutno bilo, nije bilo vrhunskih profesora, dapače na natječaje se ponekad javljao samo jedan ili nijedan pristupnik.

Nakon provedenog natječaja provincijski je definitorij imenovao 26. siječnja 1776. fra Juru Sabljica lektorom novouspostavljenoga studija u Omišu.¹¹ Prema Bačiću i samostanskim nekrolozima Sabljic je bio iz Brotnja u Hercegovini i umro u Omišu u 63. godini života 2. srpnja 1781.¹² To bi značilo da je tek negdje oko 42. godine života bio biran za lektora. Bezina uza Sabljica navodi kao lektora u god. 1755–56. u Omišu fra Luku Ostojića, o kojemu proizvoljno piše kako je nakon završetka studija postavljen za lektora.¹³ Radi se zapravo o dugogodišnjem magistru novaka Luki Stojiću,¹⁴ koji je dotične godine u popisu samostanskoga osoblja naveden kao *magister sexennalis de numero*, a Sabljic je 1754. naveden kao *magister iuvenum* i 1755. kao *lector artium*.¹⁵

Dok je Sabljic bio u Omišu kao *magister iuvenum*, nalazila su se u Omišu dva klerika, Antun Lalić i Benedikt Delaš, vjerojatno izvan studija, jer popisi brižljivo označavaju po drugim samostanima studente filozofije i teologije. U godini otvorenja studija jedan od njih Benedikt Delaš¹⁶ naći će se prvi na popisu studenata filozofije, a uza nj su navedeni fra Mate Mijić i fra Petar Grubišić.¹⁷

Čini se da je učilište djelovalo samo privremeno. Godine 1758. Sabljic je, naime, dovršio lekturu trogodišnjeg tečaja filozofije i nakon toga je postao naslovni lektor teolog. Nepoznato je, za sada, da se za tu službu i na-

¹¹ Usp. S/16 [Acta Filipović], f. 53v.

¹² Visovački nekrolog, 1781. Omiš – R. P. Georgius Sabljic a Broćno an. aet. s. 63. decessit e vita; Bezina, *Studij*, 72. 95.

¹³ BEZINA, *Studij filozofije*, 67 i 95.

¹⁴ Opširnije o njemu P. BEZINA, *Novicijat Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja*, (1735–1993), Split, 1993, 141–142.

¹⁵ S/12 [Acta Despot], f. 24. r. i 79r.

¹⁶ Ovaj Delaš kasnije je bio gvardijan u Omišu, S/15, f. 154v.

¹⁷ S/12 [Acta Despot], f. 79r; BEZINA, *Studij filozofije*, 107, navodi broj studenata bez imena.

tjecao. I nadalje je boravio u Omišu, ali je ubilježen kao *lector theologus*.¹⁸ Možda je njegovim napredovanjem u stručnom zvanju prestalo s radom i učilište filozofije. U svakom slučaju u samostanu je bila škola gramatike, a o učilištu filozofije u provincijskim registrima nema spomena¹⁹ sve do 1767. godine.

Nakon provedenog natječaja dana 16. lipnja 1767. uspostavljen je za lektora filozofije u Omišu fra Bonaventura Bilas.²⁰ Zapis nije po sebi dovoljno jasan i vjerojatno ga treba shvatiti u smislu da se Bilas taj dan natjecao za katedru u Omišu i da ju je dobio. Na sastanku u Kninu 22. svibnja 1768. definitorij je Bilasu doznačio lekturu filozofije u Omišu. A da je Bilas stvarno i predavao, dokazuje premještaj studenta Franje Kostanića koji je 23. siječnja 1770. premješten na studij filozofije u Omiš²¹ i bilješka o Bilasovu promaknuću u lektora teologa, u kojoj se navodi da je Bilas završio

---

¹⁸ S/15, f. 154v. *Lector philosophus* ili *lector theologus* bio je stručni naslov do kojega se u ono vrijeme dosta držalo. Ponekad je upisivan i kao *lector philosophiae*, odnosno *lector theologiae*, no bilo bi brzopleto zaključiti da je postojalo i učilište kada su u nekom samostanu živjele osobe s tim naslovima.

¹⁹ Godine 1759. gramatičku školu vodio je fra Luka Stojić. Za godine 1760–1763. nedostaju registri provincijala Romčevića. Nakon toga gramatiku poučava Bandić (S/15 [Acta P. Filipović], f. 8v). Klerici koji su navedeni u popisu 1765. vjerojatno su učenici gramatike (S/15 [Acta P. Filipović] f. 14v i 30v). God. 1766. gramatiku predaje Sabljic (S/15 [Acta Capituli], f. 58v). Godinu kasnije, tj. 1767. gramatiku i nadalje predaje Sabljic a u popisu se navode samo klerici bez oznake što studiraju, dok se u drugim samostanima navode studenti filozofije (S/15 [Acta Staničić], f. 86v).

²⁰ S/15 [Acta Staničić], f. 115r. »Die 16. Junii 1767. MRP Bonav(entur)a Billas praevio concursu pub(li)co institutus fuit in lectore(m) philosophiae Almisii. S/15 [Acta Staničić], f. 118v. Fra Bonaventura (Martin) Bilas (Lapčanj, sada Gradac na Moru, oko 1739 – Živogošće 1802). Teologiju je studirao u Zaostrogu gdje je ubilježen 1765. S/16 [Acta Radman] f. 31v. Vjerojatno neposredno nakon završenog studija na kojem je dobio naslov propovjednika i lektora filozofije god. 1777. natjecao se među šestoricom propovjednika (Glunčević, Nikola Vučić, Jeronim Vuletić, Andrija Bujas, Jeronim Balin i Bonaventura Bilas) za godišnjeg propovjednika na propovjedaonici u Makarskoj, ali je natječaj dobio fra Josip Glunčević (Glunčević, Autobiografija). Možda je Bilas dobio propovjedaonicu u Zaostrogu jer je te godine boravio u zaostroškom samostanu. Nakon trogodišnjih predavanja filozofije u Omišu premješten je u samostan Zaostrog, bliže rodnom mjestu. Tu je ostao dugi niz godina vršeći različite službe, lektora moralnoga bogoslovlja, učitelja mladeži, gvardijana, orguljaša, definitora Provincije, a onda je vršio službu učitelja gramatike i lektora moralnog bogoslovlja u Karinu (1788–1791) te učitelja gramatike u Splitu (1791–1793). Ponovno se nastanio u Zaostrogu i pretežno se bavio propovijedanjem. Nakon propovijedanja korizme u Splitu 1802. obolio je i na povratku u Zaostrog umro 7. svibnja u Živogošću (CRNICA, 341, 392–394, 412; BEZINA, *Studij filozofije*, 54 i 96).

²¹ S/15 [Acta Staničić], f. 125r.

trogodišnji tečaj predavanja filozofije.²² U svakom slučaju 13. prosinca te 1770. godine ni studenta filozofije Kostanića više nema na popisu omiške redovničke obitelji,²³ što bi moglo značiti da je studij ponovno prestao djelovati.

Tu pretpostavku potkrepljuje i činjenica što je mletačka vlada 1767. privremeno obustavila primanje u redovništvo pa se broj klerika od 1768. zasigurno smanjio. Studenti koji su već studirali do 1770. završili su svoj trogodišnji studij i učilište je vjerojatno prestalo raditi.

Nakon toga od 1770. u Omišu djeluje gramatička škola, u kojoj poučavaju Sabljčić (1770 i 1771),²⁴ fra Josip Brkić (1773), koji je ujedno bio i lektor moralke,²⁵ fra Stjepan Primorac (1773/1774),²⁶ ponovno Sabljčić (1776–7)²⁷ i fra Filip Milinović (1777).²⁸ Godine 1778. Mletačka vlada odobrila je Provinciji primanje u Red u ograničenom broju do 340 redovnika. Brojni učenici završili su kroz to vrijeme gramatičku školu, pa se ponovno nametnulo pitanje njihova daljnjeg obrazovanja.

Na kapitulskom kongresu u Sinju 30. lipnja 1779. došlo je do ponovne uspostave učilišta u nekim samostanima u kojima je nastava prestala. U mali omiški samostan postavljena su tada tri nastavnika: učitelj gramatike, lektor moralke i lektor filozofije. Za lektora filozofije postavljen je fra Jeronim Loze.²⁹ Loze je bio već iskusan profesor.³⁰ Prve filozofske studije završio je u Zaostrogu kod fra Mate Zoričića, a 18. lipnja 1758. legalizirana mu je isprava generalnog ministra za studij u Bologni.³¹ Studirao je također u Ra-

²² Die 16. novembris 1770. MVP Bon(ventu)ra Billas institutus fuit lector theologus cum trieno lectoratus philosophiae persolverit, ut ab atestationibus constat. S/15 [Acta Maroević], f. 164r; S/16 [Acta Staničić], f. 121r

²³ S/15 [Acta Maroević], f. 154v.

²⁴ S/15 [Acta Capituli], f. 146v; S/15 [Acta Maroević], f. 172r.

²⁵ S/15 [Acta Capituli] f. 204r.

²⁶ S15 [Acta Radman], f. 220v; S15 [Acta Radman], f. 225v.

²⁷ S15 [Acta Capituli], f. 280r

²⁸ S18 [Acta Rajčević], f. 34v

²⁹ S18 [Acta Rajčević], f. 82r; Loze je prije toga 4. svibnja 1779. premješten u Omišku redovničku obitelj. Usp. S/19 [Acta Rajčević], f. 66v. Die 4. eiusdem [mai 1779] adm(odum) r(everendus) p(ater) Hieronymus Lozo collocatus fuit de familia Alminii.

³⁰ Fra Jeronim Loze (Slivno, o. 1730 – Omiš, 1819), nazivan također Marković, Lozić i Lozinović.

³¹ Adi 18 giugno fu legalizzata la fede de studi al P. Girolamo Lozinovich che andò da sudente a Bologna coll'ubbidienza del P(adre) Rev(erendissimo) Gen(era)le S/14 [Acta Marijanović], f. 65r).

venni.³² Dana 8. travnja 1760. ozakonjena mu je isprava lektora filozofije i poslan je u Split.³³ O filozofskom učilištu u Splitu u to vrijeme nemamo podataka.³⁴ Vjerojatno tada nije ni poučavao filozofiju jer je inače nejasno zašto bi mu trebalo pet godina da bi 3. studenoga 1765. bio promaknut u lektora teologije.³⁵ Teologiju je predavao u Zaostrogu,³⁶ a god. 1771. navodi se kao generalni lektor teologije i ocjenjivač na natječaju Franji Vučkoviću za katedru bogoslovlja u Sinju.³⁷ Jubilaciju je postigao nakon desetogodišnjih predavanja teologije 2. srpnja 1778.³⁸ Nakon toga je lektor filozofije u Omišu.³⁹ Njegov daljnji izbor za kustoda Provincije, odnosno provincijalova zamjenika (24. lipnja 1782 – 4. srpnja 1785) i provincijala (4. srpnja 1785– 2. srpnja 1788),⁴⁰ očito pokazuju kako je bio cijenjen kod izbornika, a student koji je ispisivao njegova predavanja u Zaostrogu svjedoči da je bio omiljen i kod studenta, i to ne zbog obveze poštivanja, već zbog dragosti.

Je li učilište u Omišu nakon Lozina postavljanja za lektora i stvarno djelovalo, ostaje upitno jer dva klerika koja su 1781. navedena u popisu osoblja, fra Šimun Bakotić i fra Ivan Kačić Peko, nisu označeni kao studenti filozofije.⁴¹ U svakom slučaju postoji velika vjerojatnost da su to bili jer je Kačić Peko 26. prosinca 1781. premješten odatle u Makarsku na studij

---

³² To dokazuje zapis na omiškom rukopisu: Ternio I. Reverendi Patris Pauli a Capugnano lectoris primi sacrae theologiae in Ravenna, sub cuius disciplina ego frater Hieronymus ab Imotta decima die Julii subveni, Anni 1758. Usp. P. BEZINA, *Rukopisna baština franjevačka Provincije presvetoga Otkupitelja*, Zagreb, 1993, str. 98, br. 76.

³³ S/14 [Acta Marianović], f. 62v.

³⁴ Usp. KAPITANOVIĆ, »Filozofsko učilište i rukopisi u Franjevačkom samostanu Gospe od Zdravlja u Splitu«, 289–290. Crnica, koji je temeljit u sakupljanju podatka, ne spominje taj Lozin boravak u Splitu.

³⁵ Sačuvana su njegova filozofska predavanja *Disputationes in Octo libros physicorum Aristotelis* [...], 1765, Ma, IIa, 13 f. 295–342, 199–292, usp. V. KAPITANOVIĆ, *Rukopisna i knjižna baština Franjevačke visoke bogoslovije u Makarskoj* (Spomenička baština Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja, knj. 1), Makarska, 1993, 75–77.

³⁶ To svjedoči rukopis *Tractatus de Deo uno* [...] a Patre fra Hieronymo Lozo Immotensi Zaostrogi in conventu Sanctae Mariae lectore sacrae theologiae sennale, explanatus, dictatus a die 3 Februarii anni 1766 inceptus [...]. KAPITANOVIĆ, »Testi scotisti d'insegnamento filosofico-teologico nella Provincia del Santissimo Redentore in Croazia nei secoli XVII e XVIII«, *Antoniano*, 67 (1992), 264, 290–291.

³⁷ BRKAN, *L'istituzione*, 58, b. 72.

³⁸ S/19 [Acta Rajčević], f. 72r; BRKAN, *L'istituzione*, 70, b. 35.

³⁹ BEZINA, *Studij filozofije*, 65 i 97. Neispravna je međutim tvrdnja da je to bilo neposredno nakon završenoga studija, kada je već imao oko 40 godina i veliko nastavničko iskustvo.

⁴⁰ A. CRNICA, *Naša Gospa od zdravlja i njezina slava*, Šibenik, 1939, 341.

⁴¹ S/18 [Acta Grubišić], f. 114v.

filozofije.⁴² Nešto više od godinu dana nakon toga, 23. siječnja 1783. tu su boravila trojica zavjetovanih klerika, spomenuti Bakotić, fra Bartolomej Martinac i fra Paškal Batinić.⁴³

Kada je Loze 1885. izabran za provincijala, po samostanima je bilo još uvijek mladića koji su završili gramatičke škole i čekali na upis na viša učilišta, no nedostajali su lektori filozofije. Zbog toga je defintorij ovlastio provincijala da može obznaniti natječaje kako i kad mu se bude učinilo potrebnim.⁴⁴ Kako je Loze obznanjivao natječaje, trebat će još istraživati. No činjenica je da je učilište filozofije u Omišu obnovljeno. Za lektora filozofije izabran je 1. srpnja 1788. fra Paškal Mrnjavac.⁴⁵ Njegov život i rad, bilo na filozofskom učilištu u Omišu ili drugdje, uglavnom je nepoznanica. Osim službe lektora filozofije u Omišu (1788) bio je i lektor moralke (1792) te lektor bogoslovlja na pokrajinskom učilištu u Makarskoj (1794–1798).⁴⁶

Kapitul održan 27. svibnja 1791. na Visovcu predvidio je među ostalim i lektora *artium* u Omišu, ali je rubrika ostala neispunjena.⁴⁷ Mrnjavac je naime te godine završio trogodišnje predavanje filozofije i vjerojatno je promaknut u lektora teologa, te je kao takav predavao moralno bogoslovlje, a za predavanje filozofije nije pronađena prikladna osoba. Nedugo poslije toga 13. srpnja 1792. za lektora u Omišu imenovan je fra Paškal Ajduk.⁴⁸ On se te godine zaista i nalazi na popisu samostanske obitelji u Omišu, pa se

⁴² Usp. S/18 [Acta Grubišić], f. 137v i 145v; S/19, f. 127r i 135v.

⁴³ S/20 [Acta Maroević], f. 54r; S/21 [Acta Maroević], f. 81r.

⁴⁴ 9° Ancora per buon regolamento della Provincia si rimette alla destrezza del mi(nis)tro prov(incia)le di citare a tempo opportuno, e quando occorerà il bisogno della Provincia li concorsi per le letture di qualsivoglia classe: instituire i nuovi lettori a norma delle leggi dell'Ordine e del Principato. S/22 [Acta Loze] f. 3v; S/23 [Acta Loze], f. 12v.

⁴⁵ Fra Paškal Mrnjavac (Lovreć, oko 1756 – Omiš, 1801) u novicijatu je stupio 1. svibnja 1778. u Živogošću, a potom je novicijatu nastavio u Omišu. Godine 1782. našao se kao student bogoslovlja u Makarskoj, a potom u Šibeniku.

⁴⁶ Usp. S/19 [Acta Grubišić], f. 103v; S/22 [Acta Loze], f. 92v; S/23 [Acta Loze], f. 100v. B. P[ezo], »Mrnjavac fra Paško«, *Franjevačka visoka bogoslovija u Makarskoj*, Makarska, 1989, 226; P. BEZINA, *Novicijati Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja, 1735–1993*, Split 1993, 207. BEZINA, *Studij filozofije*, 97. V. KAPITANOVIĆ, »Studenti Franjevačke bogoslovije u Makarskoj, 1736/37–1986/87.«, *Franjevačka visoka bogoslovija u Makarskoj*, Makarska, 1989, 272. U Pezinu životopisu pogrešna godina rođenja te nesigurno vrijeme i mjesto smrti.

⁴⁷ Usp. S/24. [Acta Bilušić] f. 114r i S/25 [Acta Bilušić]. f. 111v.

⁴⁸ S/26 [Acta Perić], f. 33r; S/27 [Acta Perić], f. 30r. Die 13 mensis junii 1792. P. Paschalis Ajduk institutus fuit lector philosophiae Alminii.

može pretpostaviti da su četvorica klerika navedenih u popisu bili njegovi studenti.⁴⁹

Nije poznato je li Ajduk dovršio svoja trogodišnja predavanja ili ga je u tom spriječila bolest, koja ga je u 36. godini života odvela u grob 11. travnja 1796. u Zaostrogu.⁵⁰ U registrima provincijala i nadalje se navode klerici u Omišu. Tako su 1796. upisani fra Franjo Dragičević, fra Ante Prolić i fra Feliks Matutinović. Posljednje ime, međutim, daje naslutiti da se ne radi o studentima filozofije. Studentu Matutinoviću 13. prosinca 1804. fra Andrija Dorotić dodijelio je naslov propovjednika nakon što je – zapisano je u protokolu – okončao sedmogodišnji studij moralke.⁵¹ Tako zapravo nije jasno što su studirali klerici koji se tih godina navode u registrima Provincije.

Godine 1797. Venecija se demokratizirala, a potom je Napoleon područje nad kojim je Venecija imala vlast prepustio Austriji u zamjenu za Belgiju. I tako je Dalmacija došla pod habsburšku upravu. U većini gradića u kojima dotada nije bilo javnih škola franjevci su postali javni učitelji. Je li ta služba pobudila i veće zanimanje za školstvo i oživljavanje učilišta nije poznato. Bilo kako bilo, 16. lipnja 1801. fra Franjo Ravlić postavljen je za lektora filozofije u Omišu i u toj ga službi nalazimo na popisu samostanske obitelji godinu dana kasnije, a studenti su mu dva svećenika, koji su vjerojatno htjeli dopuniti svoje obrazovanje kako bi nakon šestogodišnjeg studija praktične teologije mogli postići naslov lektora filozofije.⁵² Ravlić je u Omišu predavao do ljeta 1804. kada je nakon završenoga trogodišnjeg predavanja promaknut u lektora teologije.⁵³ Ostao je i nadalje u Omišu gdje

⁴⁹ S/26 [Acta Perić], f. 23v i S/27 [Acta Perić], f. 22v.

⁵⁰ Die 11 aprilis 1796. Zaostrogii P(ater) Paschalis Ajduk a Narenta omnibus sacramentis munitus, anno aetatis suae 36 a vivis sublatus est. S/28 [Acta Sekula], f. 64v.

⁵¹ S/32 [Acta Dorotić], f. 104r.

⁵² S/30 [Acta Lovrić], f. 30r. Ravlić je poslije završenoga studija teologije postigao lektorski naslov 20. svibnja 1801. O tome je u službenim spisima provincijala Lovrića zabilježeno: Die 20 Maii 1801 Multum Ven(eran)dus Pater Franciscus Raulich confectis philosophiae ac theologiae studiis declaratus fuit lector ac concionator«. S/31 [Acta Lovrić], f. 69v. Potom je nakon natječaja postavljen za lektora filozofije u Omišu. »Die 16 Junii 1801. M(ultum) V(enerandus) P(ater) Franciscus Ravlich institutus fuit lector philosophiae in Conventu Alminii. S/30 [Acta Lovrić], f. 30r. Usp također S/30 [Acta Lovrić], f. 70r-v i S/31 [Acta Lovrić], f. 76v. U Omišu je vršio i službu orguljaša.

⁵³ S/32 [Acta Dorotić], f. 104r. Die 14 Iulii 1804. M(ultum) Ven(eran)dus P(ater) F(rater) Franciscus Ravlich completo cursu phi(losophi)ae institutus fuit lector theologus. Kao takav je zapisan i u popisu omiške samostanske obitelji 28. studenoga 1804. S/32 [Acta Dorotić], f. 119v.

je u popis samostanske obitelji 1804. upisan kao lektor teolog,⁵⁴ a dvije godine kasnije kao lektor moralke. Umjesto filozofije Ravlić je u Omišu vjerojatno poučavao samo moralku jer su kao studenti moralke upisana dvojica svećenika, a možda su moralku studirala i dvojica studenata klerika za koje se ne navodi što studiraju.⁵⁵

Poboljšanje školstva u Provinciji koje je pokušavao provesti fra Andrija Dorotić nije imalo uspjeha.⁵⁶ Dorotićevo provincijalstvo, nakon predaje Dalmacije Francuzima, završilo je državnom potjernicom i njegovim bijegom na habsburško područje, a Provincija se našla u vrtlogu pobunâ koje su izbijale uzduž Dalmacije. Netom se stanje ponešto smirilo, političkim umijećem Dorotićeva nasljednika fra Josipa Glunčevića, koji je Provinciju stavio pod zaštitu Napoleonova vojskovođe Marmonta, u Omišu je ponovno otvoreno učilište u kojem je bio *lector artium* fra Jure Režić, a studirala su dva studenta. Njima se u tako nenormalnim prilikama možda pridružio i jedan novak, premda novacima u normalnim prilikama nije bio dopušten studij. No učilište se nije moglo dugo održati. U samostan se uselila vojska pa je Režić odbio boraviti u samostanu s vojnicima i zatražio premještaj koji mu je i odobren.⁵⁷

Nemirna ratna vremena oslabila su franjevačko školstvo u Dalmaciji. Mladići su unovačeni u vojsku pa se tijekom godina naglo smanjio i broj redovnika. To je dovelo do nedostatka nastavničkog osoblja u Provinciji. Stanje se teško normaliziralo i ponovnom uspostavom austrijske vlasti u Dalmaciji, kada su ponovno raspisani natječaji za ispražnjene katedre.⁵⁸ Jedini klerik student fra Anđeo Jakić koji se tada nalazio u Omišu bio je *sub disciplina* fra Jeronima Loze, pa se može pretpostaviti da je studirao moralku.⁵⁹

⁵⁴ S/32 [Acta Dorotić], f. 119v.

⁵⁵ Usp. S/32 [Acta Dorotić], f. 123r.

⁵⁶ Usp. V. KAPITANOVIĆ, »Un tentativo di riforma nella Provincia francescana del SS. Redentore in Dalmazia, 1800–1806«, *Archivum franciscanum historicum*, 73 (1980), 358–361.

⁵⁷ S/34 [Acta Glunčević], f. 40r. [Die 11. Novembris 1808] P. Georgius Rexich lector artium Alminiensi in conventu nostro, renuens ibi amplius commorari ob angustiam loci, a militibus occupati translatus fuit Carinium ut ibi prosequitur suam lecturam.

⁵⁸ Na kapitulu u Imotskom 1813. donesena je pod rednim br. III. sljedeća odredba: Si da la facultà al Molto Rev(eren)do Pad(re) Provinciale di poter citare a tempo opportuno il concorso per la cattedra di lettura generale ora vacante a Sebenico e per le altre anche, che in avvenire vacassero si di teologia, che di filosofia, ed istituire i nuovi lettori nei luoghi rispettivi a tenor delle Costituzioni dell'Ordine. S/35 i 36 [Acta Šupuk], f. 3r. Slična je odluka ponovljena i 1814. i 1816. (S/15, f. 34r i 64).

⁵⁹ Usp. S/35 [Šupuk], f. 13r i 20 v; S/36 [Šupuk], f. 18v.

Ipak je uskoro otvoren studij filozofije. Godine 1816. lektor filozofije bio je fra Frano Vežić koji je 16. lipnja 1819. promaknut u lektora teologa, a nedugo poslije toga dobio je na natječaju lekturu teologije u Šibeniku.⁶⁰

Nedostatak nastavničkog osoblja pokazuje i činjenica da su natječaj za tri katedre filozofije dobili franjevci bosanske provincije koji su se školovali u Provinciji Presvetog Otkupitelja. Bile su to katedre u Splitu, Kninu i Omišu. Omišku katedru koja je, nakon Vežićeva promaknuća u generalnog lektora 1819, vjerojatno ostala ispražnjena dobio je 1820. bosanski franjevac fra Ante Lerota.⁶¹

Nasljedio ga je koncem 1823. fra Marko Šumelj, koji je početkom 1727. postao generalni lektor teologije.⁶² S njime je prestalo raditi i omiško učilište, koje nije bilo naznačeno u državnoj zakonskoj osnovi iz 1821. godine⁶³ i nije imalo profesore obrazovane na državnom sveučilištu.⁶⁴

Poslije istraživanja ostataka arhivske građe ono što je pronađeno o lektorima i studentima omiškog učilišta može se pregledno prikazati u tablici.

---

⁶⁰ Die 16. Iunii 1819. Multum V(enerabilis) P(ater) Franciscus Vesich praevisiis attestationibus patrum discretorum de absoluto trienali tempore in perlegendendo philosophiam in conventu Alminiensi, institutus est lector theologus. S/37 [Acta Radonić], f. 42v. Uz male razlike isti zapis u S/38 [Acta Radonić], f. 45v. Zapis o postavljanju za generalnoga lektora u Šibeniku, S/39 [Acta Koštan], f. 6r.

⁶¹ S/39 [Acta Koštan], f. 6v. [Die] 17. apr(ilis) 1820 [...] M(ultum) V(enerandus) P(ater) Antonius Lerotta Bosnensis institutus fuit philosophiae lector in conventu B(eatae) M(ariae) V(irginis) Alminii.

⁶² Šumelj je postavljen za lektora filozofije u Omišu 22. studenoga 1823. godine. Marcus Sumegl philosophiae lector institutus fuit in conventu M(eatae) M(ariae) V(irginis) Alminii. (S/40 [Acta Ravlić], f. 4v), a 22. siječnja 1827. promaknut je u generalnoga lektora teologije (S/41 [Acta J. Palatin], f. 534r), ali je i nadalje ostao u Omišu. U popisu samostanske obitelji navode se i dva studenta Tomašević i Pušić, pa nije isključeno da im je Šumelj još uvijek predavao filozofiju. Usp. S/41 [Acta J. Palatin], f. 431v i 480v.

⁶³ *Raccolta delle leggi ed ordinanze dell'anno 1821 per la Dalmazia*, Zara, 1834, 165–168. Circolare del governo 6 marzo 1821 n. 3507–757.

⁶⁴ Usp. BEZINA, *Studij filozofije*, 34–35.

Godina	Lektor	Studenti
1755. osnivanje učilišta	fra Jure Sabljčić, postavljen 28. lipnja 1755.	fra Benedikt Delaš fra Matej Mijić fra Petar Grubišić.
1767–1770.	fra Bonaventura Bilas, po- stavljen 1. lipnja 1767.	fra Franjo Kostanić
1779.	fra Jeronim Loze, postavljen 30. lipnja 1799.	<i>fra Šimun Bakotić</i> <i>fra Ivan Kačić Peko</i>
1785.		<i>fra Paškal Vlaičić, alias Botić</i> <i>fra Ante Loze</i> ⁶⁵
1786.		<i>o. fra Paškal Botić</i> <i>o. fra Paškal Batinić</i> <i>o. fra Ante Loze</i> <i>fra Josip Zebić</i> ⁶⁶
1787.		<i>o. fra Paškal Botić</i> <i>o. fra Josip Zebić</i> <i>fra Feliks Luetić</i> ⁶⁷
1788.	fra Paškal Mrnjavac, postavljen 1. srpnja	fra Andrija Tomašević fra Feliks Luetić fra Mihovil Majstorović ⁶⁸
1789.	fra Paškal Mrnjavac ⁶⁹	o. Feliks Vuletić o. Paškal Batinić fra Mihovil Majstorović, subđakon fra Pavao Vežić, subđakon ⁷⁰ fra Karlo Bošnjak
1790.		fra Mihovil Majstorović fra Karlo Bošnjak ⁷¹

⁶⁵ Imena pisana kurzivom navedena su jednostavno kao klerici. Usp. S. 20, f. 139v i S/21, f. 188v. Fra Ante Loze stavljen je »sub disciplina« fra Jeronima Loze. S/20 [Acta Maroević], 156r.

⁶⁶ S/22 [Acta Loze], f. 10r i S/23 [Acta Loze], f. 18r.

⁶⁷ S/23 [Acta Loze], f. 61r.

⁶⁸ S/22 [Acta Loze], f. 98v i S/23 [Acta Loze], f. 107r. U svesku S/22 prvo je ime precrtano.

⁶⁹ Bio je ujedno »lector artium et magister iuvenum«, S/24 [Acta Bilušić], f. 15r i S/25 [Acta Bilušić], f. 14v. Usp. također S/24 [Acta Bilušić], f. 80r i S/25, f. 78r.

⁷⁰ S/24 [Acta Bilušić], f. 15r; S/25 [Acta Bilušić], f. 14v. U svesku S/25 kao student filozofije označen je i klerik Karlo Bošnjak.

⁷¹ S/24 [Acta Bilušić], f. 80r i S/25 [Acta Bilušić], f. 78r.

Godina	Lektor	Studenti
1792.	Paškal Ajduk, postavljen 13. srpnja.	fra Anselmo Rončević fra Marko Knezović fra Bartolomej Antonović fra Vicko Lulić ⁷²
1793.		fra Bartolomej Antunović fra Vicko Lulić fra Ante Martinac fra Mihovil Anđeo Loze ⁷³
1795.		fra Petar Kunac ⁷⁴ fra Ivan Krstitelj Nimičić fra Ante Martinac ⁷⁵
1796.		<i>fra Franjo Dragičević</i> <i>fra Ante Prolić</i> <i>fra Feliks Matutinović</i> ⁷⁶
1798.		<i>fra Anđeo Marinić</i> <i>fra Ivan Prolić</i> <i>fra Feliks Matutinović</i> <i>fra Ante Erceg</i> ⁷⁷
1801–1802.	Franjo Ravlić, postavljen, 16. lipnja 1801.	o. fra Ivan Antunović o. fra Andrija Raos fra Mihovil Vujević fra Stjepan Radovanović fra Ante Kraljević ⁷⁸
1803/04.	Franjo Ravlić	

⁷² S/26 [Acta Perić], f. 23v; S/27 [Acta Perić], f. 22v.

⁷³ S/26 [Acta Perić], f. 60 i S/27 [Acta Perić], f. 57r. U prosincu 1793. lektora Ajduka nema na popisu samostanske obitelji u Omišu, ali ni u popisu ostalih obitelji, kao da je nestao.

⁷⁴ O kasnijoj Kunčevoj političkoj djelatnosti usp. A. DOROTIĆ, *Politički spisi*, Split, 1995, 107-108 i 116.

⁷⁵ S/28 [Acta Sekula], f. 19r. U samostanu boravi i svećenik fra Ilija Mrnjavac čiji je rukopis ostao u Omišu. Studenti Kunac i Martinac već su sljedeće 1796. godine postali svećenici. Usp. S/28 [Acta Sekula], f. 53r.

⁷⁶ S/28 [Acta Sekula], f. 53v. O tim studentima vidi tekst uz bilješku 51.

⁷⁷ S/29 [Acta Prgomet], f. 10r. Označeni su jednostavno kao klerici i nije sigurno jesu li bili studenti filozofije. Za klerika Matutinovića jednostavno se navodi da je smješten u Omiš (S/28 [Acta Sekula], f. 60r) bez uobičajenog dodatka *in qualitate studentis philosophiae*.

⁷⁸ S/30 [Acta Lovrić], f. 17v, 70r-v; S/31 [Acta Lovrić], f. 76v.

Godina	Lektor	Studenti
1808.	Jure Režić	fra Paškal Dropuljić fra Martin Višnić <i>Ante Olujić</i> ⁷⁹
1816.	Franjo Vežić	fra Paškal Maroević fra Josip Buljan fra Toma Tavra Mimica ⁸⁰
1819.	Franjo Vežić	fra Toma Tavra Mimica, đakon fra Andrija Pervan fra Grgur Urlić fra Anđeo Matutinović ⁸¹
1820.	Ante Lerota, postavljen 17. travnja 1820.	fra. Jeronim Vrdoljak fra. Feliks Luetić fra. Mate Šimunović ⁸²
1822.	Ante Lerota	fra Jeronim Vrdoljak fra Blaž Mirčeta ⁸³
1823.	fra Marko Šumelj, postavljen 22. studenoga 1823.	
1824.		fra Luka Tomašević fra Josip Katić ⁸⁴
1826.		fra Luka Tomašević Bilojurić fra Franjo Pušić ⁸⁵
1827.		<i>fra Luka Tomašević Bilojurić</i> <i>fra Franjo Pušić</i> ⁸⁶

⁷⁹ S/33 [Acta Glunčević], f. 82v (= 52r s obrnute strane). Usp, također anagraf upućen Marmontu, S/34 [Acta Glunčević], f. 7v i popis redovničke obitelji S/34 [Acta Glunčević], f. 23r.

⁸⁰ S/35 [Šupuk], f. 49v i S/36 [Šupuk], f. 53r-v. Popis od 5. lipnja 1816.

⁸¹ S/37 [Acta Radonić], f. 50r i S/38 [Acta Radonić], f. 53v. Popis od 4. ožujka 1819. Za posljednju trojicu upisano je da nisu zavjetovani.

⁸² S/39 [Acta Koštan], f. 28v; S/39A [Acta Koštan], p. 51.

⁸³ S/39 [Acta Koštan], f. 53r; S/39A [Acta Koštan], p. 102.

⁸⁴ S/40 [Acta Ravlić], f. 34v i S/40A [Acta Ravlić], p. 72.

⁸⁵ S/40 [Acta Ravlić], f. 57v i S/40A [Acta Ravlić], p. 123.

⁸⁶ Može se nagađati da su studenti završili u isto vrijeme kad je Šumelj proglašen generalnim lektorom teologije, 22. siječnja 1827. Navode se i kasnije 11. lipnja 1827. kao studenti, no nije razvidno jesu li bili studenti filozofije ili teologije. Usp. S/41 [Acta J. Palatin], f. 431v i 480v.

Filozofski rukopisni priručnici

Mala omiška knjižnica i arhiv iznenađuju svojom bogatom rukopisnom građom, tim više što je omiški samostan relativno kasno utemeljen. No jednako je tužno saznanje ako se pomisli da je taj samostan baštinik srednjovjekovnog samostana u Imoti u kojem su boravili velikani kao što je Jakov Markijski, da se od toga nije ama baš ništa očuvalo. Tek je neke zapise iz kasnijega razdoblja neki franjevac zanesenjak, pred zatorom spomena donio iz Imotskoga u torbi, na kršćansko područje, u Omiš.

Tri vrlo ugledna redovnika fra Filip Šurković, koji je kao provincijal Bosne Srebrene donio pravila o knjižnicama,⁸⁷ fra Ante Bandić stariji,⁸⁸ profesor u Udinama, Budimu i Šibeniku te fra Jeronim Loze, kojega izvjestitelj bečkoj policiji naziva jednim od najsposobnijih i najuzornijih redovnika u Provinciji, svojim knjigama doprinijeli su povećanju knjižnoga fonda, no knjižnica je trajno ostala malena. U njoj postoji više starijih tiskanih filozofskih priručnika, velik dio iz ostavštine fra Filipa Šurkovića. Premda knjigoljubcu kao što je bio fra Inocent Čulić nevrijedna spomena,⁸⁹ knjižnica je mogla zadovoljiti potrebe studenata.

Omiške je rukopise pred dvadesetak godina počeo sređivati A. J. Soldo. On im je velikim dijelom upisao folijaciju grafitnom olovkom, uputio na neke bilješke važne za identifikaciju rukopisa i dodijelio privremeni broj knjižnične signature na kartici koju je uložio u pojedini rukopis, a popis rukopisa objavio je fra Petar Bezina. U svom popisu Bezina navodi 24 bibliografske jedinice filozofskih rukopisa. Od njih samo jedna nije označena riječju anonim, premda je već ranije nekoliko autora bilo identificirano.⁹⁰ Poslije toga spisi su nažalost nestručno premješteni u druge prostorije,

⁸⁷ Usp. HOŠKO, *Franjevačke visoke škole*, 217, b. 165.

⁸⁸ Rođen je u Gorancima kod Mostara oko 1679. S roditeljima je 1684. izbjegao u Potrvlje. Osim Udina predavao je u Šibeniku, Budimu i Splitu. Tobožnje obećanje Eugena Savojskog da će na njegovu molbu sagraditi samostan na svome otočiću Tuhelje na Dunavu ostat će vjerojatno zauvijek priča jer je većina prinčeva arhiva netragom nestala. (O arhivu S. VAJDA, *Felix Austria. Eine Geschichte Österreich*, Wien, 1980, 320). Bandić je umro u Omišu 7. ožujka 1740). Usp. CRNICA, *Naša Gospa*, 416–417; J. A S[oldo], »Bandić, Antek«, *Hrvatski biografski leksikon*, I, 414.

⁸⁹ La libreria picciola non merita [d'essere no]minata. Allgemeines Verwaltungsarchiv Wien, Polizeihofstelle, 1822, n. 536, f. 8r.

⁹⁰ BEZINA, *Rukopisna baština*, 99–104; KAPITANOVIĆ, »Testi scotisti«, 251, br. 2; 262–263, br. 26; 268, br. 33–34; Glazbene rukopise stručno je obradila Vjera Katalinić, *Katalog muzikalija u franjevačkom samostanu u Omišu*, Zagreb, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 1991.

izmiješani s teološkim spisima, tako da je njihovo proučavanje uvelike otežano. To međutim podgrijava i nadu da će se pronaći barem neki dijelovi krnjih rukopisa.

Neki su krnji rukopisi u tako lošem stanju da ih je nemoguće zaštititi. Navodim sveščić iz fizike s učilišta S. Francesco della Vigna u Veneciji (20 × 14,5 cm), na kraju kojega stoji bilješka: *Patris Philipi de [...] lectoris philosophiae 17[...] Vineae Venetiarum*.

Jedan sveščić (20 × 14,5 cm) sadrži potpuni *Sumularum compendium*. Na kraju je bilješka Ego frater Antonius Soich scripsi manu propria. Kako je Šoić 1804. studirao filozofiju u Makarskoj,⁹¹ rukopis bi možda mogao sadržavati i predavanja njegova lektora fra Anđela Kačića Miošića.

Tri druga sveščića iste veličine pisala je jedna ruka, a sadrže dijelove iz logike i metafizike. Zanimljivo je međutim pripomenuti kako je početak metafizike doslovno jednak (*Mirror nostris hisce temporibus*) početku djela što ga je prepisivao fra Paško, stariji brat poznatoga fra Andrije Dorotića, u Rimu 1785. godine.

Na povećem svežnju rukopisa stoji natpis »Neke grane filozofije«, koji je, čini se, upisao fra Petar Bezina i označio ga signaturom 103a, a u katalog pod taj broj upisao »Anonim: Spisi iz filozofije«.⁹² Sadrži razne spise iz teologije lektora Bašića i Kulišića i spise iz filozofije, čini se ponajviše iz ostavštine fra Šimuna Milinovića starijega. Spisi su teško oštećeni i raskomadani. Među ostalim sadrži i jedan gotovo cjelovit rukopis bez korica, na koji je kasnije nadodano grafitnom olovkom »Razne disertacije moralno dogmatične«. Zapravo se radi o priručniku za studij filozofije.

Pri uređivanju knjižnice fra Josip Ante Soldo označio je te ulomke rukopisa rimskim brojevima. Bezina ih je registrirao kao anonimne. Pri vremenski ograničenom istraživanju pokušao sam izdvojiti neke od filozofskih fragmenata koji će, nadam se, prilikom sređivanja knjižnice biti uvršteni u cjeline kojima pripadaju.

Najstariji omiški filozofski rukopis, koji nakon preseljenja knjižnice nisam uspio pronaći i provjeriti, seže u XVII. stoljeće, mnogo ranije nego što je u Omišu utemeljen samostan. Ostali rukopisi pretežno su iz XVIII. ili početka XIX. stoljeća, iz razdoblja kada je u Omišu djelovalo filozofsko učilište, ali kao što će se vidjeti ponajviše pripadaju autorima koji su

⁹¹ KAPITANOVIĆ, *Studenti*, 275.

⁹² BEZINA, *Rukopisna baština*, 100–101.

djelovali izvan toga učilišta. Svi su rukopisi pisani na papiru pa tu naznaku u popisu i ne navodim.

1 (=103) [AUGUSTINUS DE TRIDENTO], *Scriptum in universam Aristotelis logicam* iuxta semitas subtilissimi doctoris Ioannis Duns Scoti theologorum principis, [Ravenna] 1663. 205 × 150 mm.

Incipit: Huius totius logicae proemium. – Hoc nobis notum est quod utilitati vestrae necessarium censemus in hac duplici dialectica (!) proponere [...]

Explicit: [deest].

Četiri neukoričena svešćića (šestolista). Sadrži početni dio spisa i dva lista s tekstem iz XV-XVII. poglavlja. Nedostaje tekst od trinaestoga do potkraj petnaestoga poglavlja. Tekst se prekida na početku XVII. poglavlja. Rukopis je bez oznake listova.⁹³

Autor rasprave je, kao što sam već upozorio, generalni lektor Agostino da Trento. Najvjerojatnije se može poistovjetiti s uglednim tridentskim franjevcem Agostinom Barisella da Tuenno koji je prema talijanskim istraživačima predavao na nekom nepoznatom generalnom studiju.⁹⁴ Rukopis je mogao stići u Omiš preko franjevaca koji su studirali ili predavali u Italiji, a kasnije živjeli u Omišu, kao što su fra Ante Bandić, vjerojatno student u Italiji, a kasnije lektor filozofije u Udinama ili fra Jeronima Loze koji je, doduše mnogo kasnije nego je rukopis pisan, studirao u Bologni i Ravenni.

2 (=96) [*Cursus philosophicus iuxta mentem subtilissimi ac venerabili doctoris Ioannis Duns Scoti omnium theologorum principis, I*], XVIII. st., 20,5 × 15 cm, 272 f. Prazni listovi, 53–56, 160–164. Crteži, f. 15r, 20r i 230v.

Djelo bez naslova. Kartonski uvez. Zaštitni listovi. Svešćići nejednake veličine, neobrezani. Zadnja riječ na stranici služi kao poveznica sljedećoj stranici ili svešćiću.

⁹³ Opis je naveden prema KAPITANOVIĆ, »Testi scotisti«, 251, br. 2, jer se rukopisu zamalo trag prilikom premještanja knjižnice.

⁹⁴ Agostino da Tuenno (Giovanni Paolo Barisella, Nones, 1605- Trento, 11. srpnja 1680), Vršio je ugledne službe u Redu, bio generalni lektor i prvi provincijal tridentske provincije sv. Vigilijs, nakon čega je tu službu obnašao još dva puta. R. STENICO, *Brevi biografie dei Frati francescani appartenenti alla Provincia Tridentina di s. Vigilio 1643–2007*, Trento 2007, 40–42 (<http://www.db.ofmtn.pcn.net/ofmtn/files/biblioteca/Brevi biografie dei frati della provincia.pdf>, 20. II. 2009)

Folijaciju proveo grafitnom olovkom fra Josip Ante Soldo, koji je pri sređivanju označio rukopis brojem 9. Listovi 53–56 i 160–164 prazni. Očuvana samo prva kartonska korica s naljepnicom P. Bezine, rkp. 96.

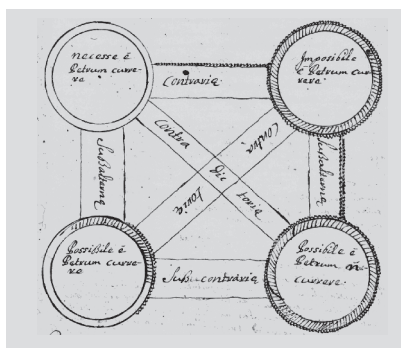
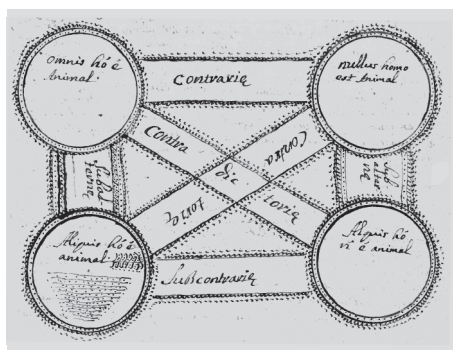
Incipit: In Dei nomine. En aggredimur fratres carissimi, ita divino disponente Numine scientiam quae philosophiam appellantur, quam sic auctores deffinierunt. Philosophia est ordinata congeries omnium cognitionum, tam divinarum, quam humanarum, quae de rebus divinis et humanis naturali lumine haberi possunt per causas.

Navedeni uvodni tekst nadahnut je starijim rukopisima iz Šibenika⁹⁵ i Splita.⁹⁶

1. *Summulae sive logica parva*, f. 1r-52v

Incipit: Incipiunt sumulae sive logica parva. [Subtitulus:] Proemium. [Textus:] Tractatum istum quem aggredimur, variis auctores titulis inscripserunt. Summulas aliqui eum vocant; alii dia albeticas [=dialecticas] institutiones; logicae compendium aliqui, vel apparatus ad logicam, aut logicam parvam appellant.

Explicit: Explicit tota tractatio Summullarum in qua per tres partes dedimus diligentem explicationem terminorum, propositionum et argumentationum quae si cuncta exacte perceperitis facilis vobis aditus ad magnam logicam quaestionibus contextam aperiatur qualiter cumque haec dicta sint cedan[t] ad laudem Dei omnipotentis Sanctissimae Deiparae sine labe conceptae, sancti Patris nostri Francisci, Sancti Antonii, nec non S. Joseph et omnium coelestium civium. Amen.

Cртежи logičkog kvadrata, Omiš, 2 (=96), f. 15r i 20r.

⁹⁵ Usp. V. KAPITANOVIĆ, »Rukopisni priručnici franjevačkog filozofskog učilišta u Šibeniku (1969–1825)«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 20 (1994) br. 1–2 (39–40), str. 186.

⁹⁶ Podsjeća na to incipit u Tractatus mycrologicus. Usp. KAPITANOVIĆ, »Filozofsko učilište i rukopisi u Franjevačkom samostanu Gospe od Zdravlja u Splitu«, 313.

Djelo *Summulae sive logica parva* potpuno je slično predavanjima Josipa Franića kojemu sam nekada pripisivao to djelo.⁹⁷ Tekst završetka *Summula* u kojemu je dodano ime sv. Josipa moglo bi značiti da je rukopis nastao upravo pod vodstvom fra Josipa Franića. Kasnija moja istraživanja međutim pokazala su da je djelo nastalo na predlošku Jeronima Filipovića, koje se sačuvalo u istoimenom djelu u rukopisu Jeronima Bareze iz 1742. godine,⁹⁸ a Franić ga je možda tek neznatno izmijenio.

2. *Disputationes in unversam Aristotelis logicam*, f. 57r-272v.

Disputationes in unversam Aristotelis logicam iuxta mentem venerabilis doctoris Ioannis Dunsscoti (!) omnium theologorum principis incipiunt suumque ducunt principium

[*Subtitulus:*] Praeludium. *Incipit:* Postquam in summulis sive in logica parva logicalia instrumenta, tamquam necessaria ad pugnandum arma modosque atque syllogisticas regulas vobis tradidi, vosque erudivi ad magnam logicam tamquam ad pugnae campum vos deducam oportet.

Explicit: [...] tamen si rectum aut utile omni in etate inveneritis resposcite supremoque numini cui omnia sunt, in meo ingenio id totum vellim iure tribuatis; Etenim illius opem in hoc moliendo opere plurimum experti sumus eamque nobis defecturam in reliquum curriculi nostri tempus etiam atque etiam speramus.

Incipit je potpuno isti s rukopisom 13.2 u Makarskoj knjižnici⁹⁹ i sličan Filipovićeveu, u Barezinu ispisu,¹⁰⁰ u kojem nedostaje završetak. Završetak ovoga teksta podsjeća pak na Šibenski rukopis br. 92.¹⁰¹ Na f. 230v crtež Porfirijeve stabla.

⁹⁷ Usp. V. KAPITANOVIĆ »Latinski filozofski rukopisi u Franjevačkoj knjižnici u Makarskoj«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 18 (1992) br. 1–2 (35–36), 214–215; KAPITANOVIĆ, *Rukopisna i knjižna baština*, 73–74, br. 13.1; O Franiću se zna malo. Godine 1757. upućen je na studij u Firenzu. J. A. Soldo, *Djelovanje Franjevaca Provincije Presvetog Otkupitelja kroz 250 godina (1735–1985)*, *Kačić*, 17 (1985), 258.

⁹⁸ Jeronim Bareza, Sinj 1722- Bol, 25. III. 1782. bio je profesor, propovjednik, gvardijan samostana na Dobromu u Splitu i ljetopisac (usp. CRNICA, *Nasha Gospa*, 235–240). U njegovu nam se prijepisu sačuvalo rukopis: Rukopis je podijeljen na dva dijela: Drugi dio teksta velikim dijelom odgovara tekstu *Disputationes* opisanom pod br. 4. Opširniji opis Barezina rukopisa KAPITANOVIĆ, »Testi scotisti«, 251–252, br. 3; KAPITANOVIĆ »Filozofsko učilište i rukopisi u Franjevačkom samostanu Gospe od Zdravlja u Splitu«, str. 307–312.

⁹⁹ KAPITANOVIĆ, *Rukopisna i knjižna baština*, 74.

¹⁰⁰ KAPITANOVIĆ, »Filozofsko učilište i rukopisi u Franjevačkom samostanu Gospe od Zdravlja u Splitu«, 308.

¹⁰¹ KAPITANOVIĆ, »Rukopisni priručnici, 186.

3 (=100) [*Cursus philosophicus iuxta mentem subtilissimi ac venerabili doctoris Ioannis Duns Scoti omnium theologorum principis, I*], 1764, 20 × 14 cm, 195 f.

Djelo krnje. Bez korica i zaštitnih listova. U prvom dijelu postoji izvorna paginacija kojoj s početka rukopisa nedostaje 27 str. Folijaciju proveo grafitnom olovkom fra Josip Ante Soldo. Crteži f. 5r, 10r i 144v.

1. *Summulae sive logica parva*

Incipit: [deest]

Prema usporedbi s prethodnim rukopisom nedostaje jedan sveščić (kvintern). Sačuvani dio počinje drugim dijelom Summula, prvim poglavljem, rečenicom: [...] hac de futuro: *Petrus [curret solum censetur] vera fuerit hae de presenti [Petrus currit.]*¹⁰²

Explicit: Explicit tota tractatio Summularum in qua per tres partes dedimus diligentem explicationem terminorum, propositionum et argumentationum quae si cuncta exacte perceperitis facilis vobis aditus ad magnam logicam quaestionibus contectam aperietur qualitercumque autem haec dicta sint caedant ad laudem Dei omnipotentis Sanctissimae Deiparae sine labe conceptae, et seraphici Patris nostri Francisci, Sancti Antonii, nec non Sancto Joseph et omnium coelestium civium. Amen. Aprilis 25. 1764.

Crteži logičkog kvadrata, f. 5r i 10r.

2. *Disputationes in universam Aristotelis logicam iuxta mentem venerabilis doctoris Ioannis Dunsscoti (!) o(m)nium teologorum principis incipiunt suumque ducunt principium*, f. 44–195.

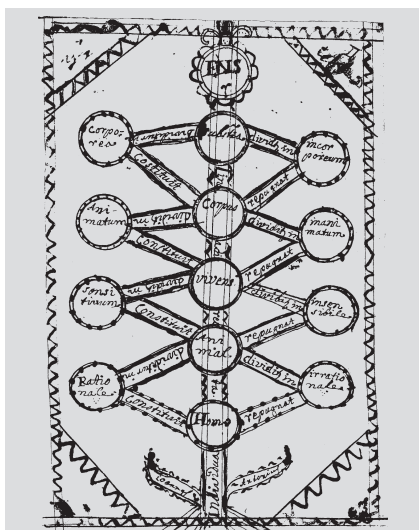
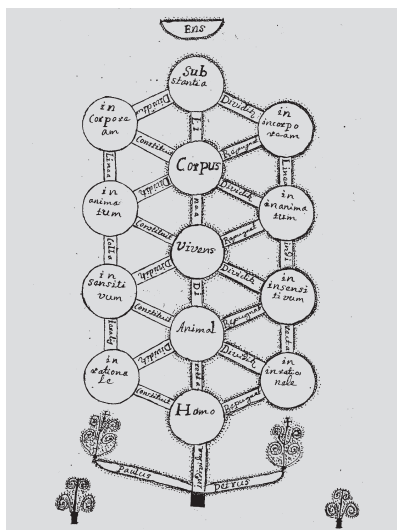
[*Subtitulus:*] Praeludium. *Incipit:* Postquam in summulis sive in logica parva logicalia instrumenta, tamquam necessaria ad pugnandum arma modosque atque syllogisticas regulas vobis tradidi, vosque erudivi ad magnam logicam tamquam ad pugnae campum vos deducam oportet.

Explicit: [deest. rekonstrui potest ex manuscripto praecedenti] <...> tamen si rectum aut utile omni in etate inveneritis respicite supremoque numini cui omnia sunt, in meo ingenio id totum vellim iure tribuatis; Etenim illius opem in hoc moliendo opere plurimum experti sumus eamque nobis defecturam in reliquum curriculum nostri tempus etiam atque etiam speramus.]

22 ispisana, 4 prazna, 8 ispisanih listova. Istrgnuta 4 prazna lista. Završni čitavi list djela odgovara rukopisu 96 na f. 94r pri dnu. Istrgnuti tekst zapravo se nalazi čitav u prethodnom rukopisu f. 94r-158v i iz toga rukopisa moguće je rekonstruirati njegov istrgnuti dio. Nastavlja se zatim *Disputatio*

¹⁰² Usp. prethodno djelo, rkp 2/1a (96), f. 11r-v.

secunda (f. 85r) kao u prethodnom rukopisu (f. 165r). Rukopis okrnjen na f. 195v. Može se rekonstruirati prema prethodnom rukopisu 2/2 <=96>, f. 272r počevši od drugoga paragrafa od dna folija. Porfirijevo stablo razlikuje se od prethodnoga u imenima osoba (2/2 <=96>, f. 230,v, Pavao i Petar; 3/2 <=100>, f. 144v, Ivan i Ante). Veću srodnost crtež stabla pokazuje s crtežom u makarskom rukopisu IIa, 4^A.

Porfirijevo stablo, Omiš, 2 (=96), f. 230v i 3 (=100), f. 144v

4 (=88) [*Philosophiae elementa, I*], XVIII. st.

Sačuvana je *Logicae pars secunda: De iudicio, propositione, definitione ac divisione* i *Logice pars tertia: De racionio, argumentatione ac demonstratione*, (§ 112–234).

5 (=99) [PAŠKAL JUKIĆ],¹⁰³ *Institutiones philosophicae ad mentem Ioannis Duns=Scoti omnium theologorum principis concinatae Juventutique propositae A. P. F. P. Juchich in Macarensi lyceo philosophiae lectore. [pars II], MDCCLXXIX. Die 22. Junii. Ego frat(er) Simeon Thomassevich cepi*

¹⁰³ Profesor, propovjednik i glazbenik, urednik hrvatskih tekstova *Kraljskog Dalmatina. Usp M. Č(ALETA)*, »Jukić, fra Paško«, *Franjevačka visoka Bogoslovija Makarska, 1736–1986*, Makarska, 1989, 222.

huic tam sublimi labori operam dare die et anno quibus supra. Makarska 1779–1780, 23,5 × 17,5 cm. 236 f.

Kartonski uvez pojačan na hrptu pergamenom na kojem je teško čitljiv natpis *Philosophia* [...]. Zaštitini listovi. Folijacija obuhvaća zaštitne listove. Paginacija izvorna, 1–500. prazni listovi, 45r-49v, 229v-234v (=85–94, 488–498 str.). Poslije naslovnice, f. 3r (= str. 2) crtež Porfirijeva stabla,¹⁰⁴ na f. 19v (= str. 34) crtež logičkog kvadrata. Na f. 83r (=str. 161), izvorna zabilježba pisara: *a di 9 marzo 1780*. Na kraju kodeksa (f. 235r-v, str. 399–500), *Index eorum quae in hoc libro conscripta sunt*, samo za prvi dio knjige tj. za malu logiku.

Tekst sumula bez izvornih signatura sveščića. Oznake signatura na sveščićima velike logike pisane velikim slovima latinske abecede, A-C, E-L, N-R. Nedostaju slova D i M, ali je tekst potpun.

Incipit: Praefatio. Agressuri Philosophicas exercitationes, iuvenes perspicatissimi, opere pretium est ut in ipso limine sciatis vos transferri in hortulum refertum deliciis, immo philosophiae arborem esse n[on]ullus dixit dulcissimis quidem et suavissimis pomis onustam, sed acutissimis spinis obvolutam [...]

1. *Tractatus de humani intellectus operationibus*, 5r-44v.

Incipit: Veritatis investigatio licet laboriosa sit, illius tamen acquisitio longe iucundior est atque utilior, cum autem impossibile sit eam a nobis adinveniri posse nisi primo mentis nostrae acciones ad hanc perquirendam recte dirigamus [...]

Explicit: Demum nihil assumere debet pro certa, quod a defendente vel negare vel in dubium verti posset.

2. *Philosophiae pars prima nempe logica [magna]*, f. 50r-276r.

Incipit: Expositis logicalibus ut par est institutionibus, in quibus principia bene discernendi recteq[ue] racionandi tamqua(m) arma satis apta ad pugnandu(m) meliori qua potuimus usi claritate delibavimus, pervenimus tandem Superis faventibus ad meliores degustandos fructus, magnam nempe logicam pertractandam.

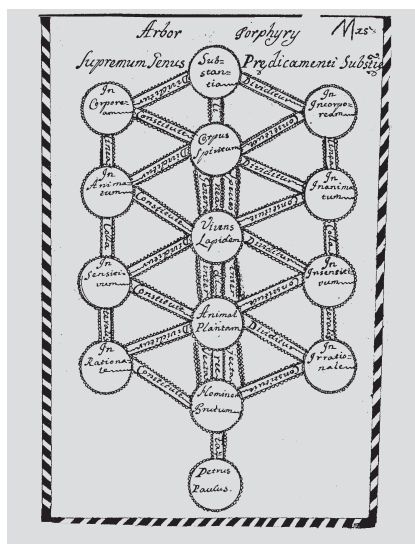
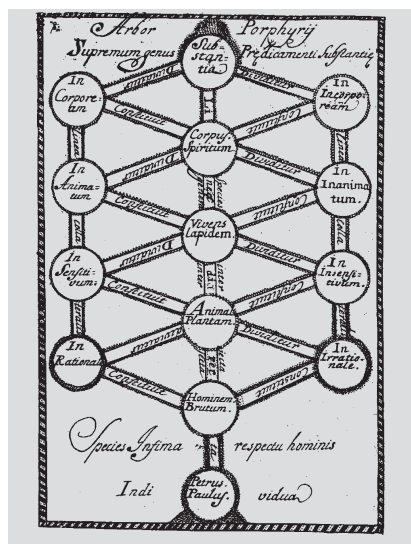
Explicit: [...] et licet obiectum conclusionis, quoad materiam sit solum contingens, quod non necesse est ad assensum ob[ie]cti, quoad forma(m) tamen, et quoad illationem est ne(cessa)ria, et necessitabit ad ass[ens]um conclusionis, qua(m) conclusionis, quod sufficit nostrae assertioni de conclusione facta.

Tri skoro istovjetna primjerka ovoga djela nalaze se u Makarskoj.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Bezina u legendi grafiku pogrešno pripisuje drugom rukopisu.

¹⁰⁵ Usp. KAPITANOVIĆ, *Rukopisna i knjižna baština*, 77–81.

Omiš, 5 (= 99) Porfirijevo stablo Makarska, IIa, 14

6 (=95)¹⁰⁶ [PAŠKAL JUKIĆ,¹⁰⁷ *Institutiones philosophicae ad mentem Ioannis Duns Scoti omnium theologorum principis, pars II*], Makarska, 1780, 23,5 × 17,5 f. 154.

Rukopis, ukoričen u kartonske korice pojačane na hrptu kožom. Zaštitni listovi. Sveščići nejednakog broja listova. Signature na sveščićima A-H (f. 1–96). Neispisanih 27 listova. Folijacija provedena grafitnom olovkom. Folij 107, manje veličine, dodan naknadno pri uvezu.

Philosophiae pars altera seu Physica, 1r-108r.

Incipit: Praefatio. Logicalium animadversionum iam emenso curriculo, Deo ter maximo opitulante, Physica nobis occurrit, cuius hisce nostris temporibus tanta laus est, tantus honos, ut nulla sit gens, populus nullus adeo in litteraria republica peregrinus, atque hospes, quin olei aliquid atque operis in ipsius studio et assecutione collocandum esse existimet.

¹⁰⁶ Na rukopisu je Bezinina naljepnica s br. 95, a u knjizi navodi br. 98.

¹⁰⁷ Profesor, propovjednik i glazbenik, urednik hrvatskih tekstova *Kraljskog Dalmatina*. Vidi M. Č(ALETA), »Jukić, fra Paško«, *Franjevačka visoka Bogoslovija Makarska, 1736–1986*, Makarska, 1989, 222.

Explicit: Haec de physica praemotione dicta sufficiant. Fateor porro, ut verbis utor D(ivi) Augustini Epistola 143 »me ex eorum numero esse conari, qui proficiendo scribunt, scribendoque proficiunt. Unde si aliquid vel incautius, vel indoctius a me positum est, quod non solum ab aliis qui videre id possunt, merito reprehendatur, verum etiam a meipso, quia et ego saltem postea videre debeo, si proficio; nec mirandum est, nec dolendum: sed potius ignoscendum atque gratulandum; non quia erratum est, sed quia improbatum. Nam nimis perverse seipsum amat qui et alios vult errare, ut error suus lateat.¹⁰⁸

Djelo odgovara tekstu makarskog rukopisa IIa, 14.4.¹⁰⁹

Privezi:

De vacuo, f. 109r-111r.

Questio. Utrum per aliquam potentiam in rerum natura habeatur vacuum, vel saltem sit possibile. Incipit: Praenotatio I. Nomine vacui philosophi intelligunt spatium [...]

De anima rationali eiusque potentiis, f. 126r-133v. f. 136r-145v.

Questio [2]. An rationalis anima sit spiritualis? *Incipit:* Praenotatio I. Substantia in Aristoteli lib(ro) *De Predicamentis*, cap. I. est cuiuslibet essentia.

Questio [3]. An anima rationalis sit immortalis? *Incipit:* [f. 136r] Praenotatio I. Mortale bifarie usurpatur. Improperie pro omni eo quod [...]

7A [*Cursus philosophicus iuxta mentem subtilissimi ac venerabilis doctoris Ioannis Duns Scoti omnium theologorum principis, pars II–III*], Zaostrog, 1766, 21 × 15 cm.

Rukopis uvezan u bijele kartonske korice, bez oznake folija.¹¹⁰ Sadrži drugi i treći dio cjelokupnih trogodišnjih predavanja filozofije. Prvi dio te cjeline, koji u rukopisu nedostaje, spisi iz logike, tj. *Summulae sive logica parva* i *Disputationes in universam Aristotelis logicam* očito su sačinjavale I. dio toga trogodišnjega tečaja, koji je možda očuvan u nekom drugom rukopisu.

1. *Disputationes in octo libros physicorum Aristotelis iuxta mentem subtilissimi doctoris Ioannis Dun[s]=Scoti theologorum principis ac conceptus illibatissimi Deiparae gloriosae praecipui defensoris feliciter incipiunt. / Proemium.*

¹⁰⁸ *Patrologia Latina*, 33, 586.

¹⁰⁹ Usp. KAPITANOVIĆ, *Rukopisna i knjižna baština*, 78–79.

¹¹⁰ Bezina u svom katalogu ne spominje ovaj rukopis.

Incipit: Post exantlatos labores in arduis log(ic)ae difficultatibus eiusque peragratis spinosis campis in quibus diu detenti fuimus, veluti in spaciis imaginariis nimirum a materia abstractis considerantes in gredimur (!) florida ac amena physicae viriditaria, ut post amara dulcia nobis sugerare liceat.

Explicit: Atque [h]actenus dicta cedant ad [h]onorem Supremi Numinis Matris sine labe concepte cunctorumque celestium civium ad quorum gloriam benigne huique generalis partis physicae finem dedimus.

2. *Disputationes in Methaphysica(m) Aristotelis iuxta mentem subtilissimi doctoris Joanis (!) Dunsscoti (!) theologhorum (!) principis ac conceptus illibatissimi Deiparae glorios[ae] pre[c]ipui deffensoris feliciter incipiunt.*

[Nota sub titulo] »Ad usum Fratris **Eliae Margniavaz** Ordinis Minorum Reli(gio)nis Observantis, Provinciae S(anctis)(i)mi Redemptoris. Studens philosophiae B. M. Virginis in coelu(m) assumptae, Zaostrogii, anni milesimi septingentesimi sexagesimi sexti. Sacerdos in eternum.«

Incipit: Praeludium Tandem ea[m] philosophiae partem aggredimur explicandam quae frequentiori nomine metaphisicam appellamus, quaeque sicut caeteras nobilitate excedit, ita [h]onoratoribus titulis preo(m)nibus (!) insignita, ac decorata est.

Explicit: Finis ex utroque hic postulatur / jure, ut vobis adsigniatur ille / Deus quod quolibet prestolanter / vestrum ig(itu)r sit hodie ut mille.¹¹¹

Kao što sam već upozorio u prethodnim radovima, djelo je sačuvano uz male razlike u knjižnici na Visovcu i prerađeno u Omišu, Makarskoj i Splitu. Jedan sličan primjerak nalazio se u Karinu,¹¹² prije uništenja samostana u domovinskom ratu.

U drugom dijelu rukopisa ispod naslova *Fizike* jasno piše kako je rukopis na uporabu fra Ilije Mrnjavca. No ne radi se samo o uporabi. Rukopis odaje da je Ilija i pisatelj teksta. Pisao ga je vjerojatno prema lektorovu diktiranju, što se daje naslutiti po brojnim greškama koje su bile slušne naravi.¹¹³ Ilija je umro u Omišu gdje je rukopis i ostao. Kako je, prema Bezini, 1766, kad je Mrnjavac studirao filozofiju u Zaostrogu, predavao poznati fra Pavao Bujas,¹¹⁴ nameće se pomisao nije li to Bujasovo djelo?

¹¹¹ Riječ nerazumljiva.

¹¹² Na temelju Vinjalićeva nazivlja pokušavao sam dokazati da je Ioannes Ardubensis, prepisivač karinskoga rukopisa, s kninskog područja (Kapitanović, *Visovački školski priručnici*, 312). Tome u prilog ide i naslov *Tabula conventus ardubensis* (tj. Knina) u službenim spisima provincijala fra Jeronima Filipovića. S/7 [Acta Filipović], f. 74v.

¹¹³ Da je Loze diktirao predavanja, dokazuje tekst uz bilješku 36.

¹¹⁴ BEZINA, *Studij filozofije*, 96. Prema arhivskim spisima Bujas je već 27. rujna 1765. promaknut u lektora teologije. S/16 [Acta Filipović], f. 40v.

Usporedbom rukopisa s Bujasovim djelom uočava se odmah razlika, a naslućuje se povezanost s nizom drugih rukopisa. Prvi dio djela, *Disputationes* u incipitu potpuno je identično makarskom rukopisu, IIa, 13.3 koje sam nekoć upitno pripisao Jeronimu Lozi,¹¹⁵ a malo je kraće od inačica pripisanih fra Ivanu Kardumu.¹¹⁶

Prema arhivskim podacima Loze je 3. studenoga 1765. promaknut u lektora teologije. Prema franjevačkom zakonodavstvu to znači da je do tada već završio trogodišnje lektorstvo filozofije. Makarski rukopis 13.3. svjedoči da je 1765. predavao filozofiju u Zaostrugu.¹¹⁷ Djelo je moglo nastati u njegovoj redakciji, odnosno pod njegovim vodstvom. Činjenica da je Mrnjavac zabilježio godinu 1766. ispod naslova Metafizike koju je Loze predavao u trećoj godini studija upućuje opravdano na to da je fiziku predavao godinu dana prije metafizike, tj. 1765. kao što je pribilježeno u spomenutom makarskom rukopisu.

7B (=81) [Cursus philosophicus iuxta mentem subtilissimi ac venerabili doctoris Ioannis Duns Scoti omnium theologorum principis, pars II–III], Zaostrug, 1766, cart. 319 p. 20 × 15 cm.

Rukopis uvezan u bijele kartonske korice. Zaštitni list samo uz prvu koricu. Na hrptu natpis: Phy(si)ca et Me(taphysi)ca. Numeracija stranica prepisivačeva. Na kraju rukopisa 5 praznih listova. Sveščići pojedinoga dijela označeni vlastitim signaturama: *Disputationes in octo libros physicorum*

¹¹⁵ KAPITANOVIĆ, »Testi scotisti«, 264, 290–291; KAPITANOVIĆ, *Rukopisna i knjižna baština*, 75–77.

¹¹⁶ Poslije predgovora (Proemium) u karinskom rukopisu nalazi se bilješka: »Labor Fratris Raphaelis Ticina à Iadra, in actu studens philosophiae in liceo S. Mariae Signensi, sub assistentia Reverendi Patris Ioannis Cardum«, a poslije završetka (explicit): »Die 27 Iu(nii) anni Domini 1765«. Inačice se nalaze i u Makarskoj pod br. IIa, 13.3, 27A i 27B (V. KAPITANOVIĆ, »Testi scotisti«, 262–263; KAPITANOVIĆ, »Latinski filozofski rukopisi«, 219, bilj. 25; V. KAPITANOVIĆ, *Rukopisna i knjižna baština*, 75–77 i 93) i Visovcu, 19 i 26 (V. KAPITANOVIĆ, »Visovački školski priručnici XVI.–XVIII. stoljeća«, *Visovački zbornik*, Zbornik radova simpozija u prigodi 550-te obljetnice franjevačke nazočnosti na Visovcu 1445.–1995., Visovac, 1997, 315–316)

¹¹⁷ Franjevačka knjižnica u Makarskoj, rkp, IIa, f. 295. *Disputationes in Octo libros physicorum Aristotelis iuxta mentem subtilissimi doctoris Ioannis Duns Scoti theologorum principis, conceptus illibatissimi Deiparae Gloriosae Reginae praecipui defensoris incipiunt anni 1765, mense Octobri, 3 die, sub disciplina R.P. Hyeronimi Lozinovich lectoris amantissimi non ex officio; sed ex charitate iuvenum; attamen labor meus, quod nomen non pono quia laudare me nolo. Timor Dei maneat hic, et in omni loco 1765.* KAPITANOVIĆ, *Rukopisna i knjižna baština*, 75–76.

velikim slovom T[ernio] i arapskim rednim brojem sveščića Ti-Tii (=T1–11), u kojemu je brojka jedan i dva zamijenjena rimskim znamenkama malih slova, pa *ii* može značiti dva i jedanaest, a *Disputationes in Methaphisica(m)*, Ti-T3. Ispred naslovnice umetnut dvolist s bilješkom na f. 1v. *Libellum istum scripsi manu propria ego frater Philipus Milinovich, anno D(omi)ni 1766*. Na listu 2r-v sadržaj (*Index quaestionum*).

Radi se o prijepisu istoimenog djela opisanog pod br. 7A s neznatnim pravopisnim razlikama.

1. *Disputationes in octo libros physicorum Aristotelis iuxta mentem subtilissimi doctoris Ioannis Duns Scoti theologorum principis ac conceptus illibatissimi Deipare gloriosae praecipui defensoris feliciter incipiunt. / Proemium.*

Incipit: Post exantlato labores in arduis log(ic)ae difficultatibus eiusque peragratis spinosis campis in quibus diu detenti fuimus, veluti in spaciis imaginariis nimirum a materia abstractis considerantes ingredimur florida ac amena phisycae viridiaria, ut post amara dulcia nobis sugerare liceat.

Explicit: [nedostaje. Tekst se prekida na jedinoj raspravi o VII. i VIII. knjizi Aristotelove fizike.]

2. *Disputationes in Methaphisica(m) Aristotelis iuxta mentem subtilissimi doctoris Joannis Duns Scoti theologorum principis ac conceptus illibatissimi Deiparae gloriosae precipui defensoris feliciter incipiunt.*

[Nota sub titulo:] Ad usum Fratris **Philippi Milinovich** Ordinis Minorum Reli(gio)nis Observantis, Provinciae S(anctis)si(m)i Redemptoris. Studens philosophiae B. M. Virginis in coelu(m) assumptae, Zaostrogii, anni milesimi septingentesimi sexagesimi sexti. Adhuc naturae clericalis.

Incipit: Praeludium / Tandem ea[m] philosophiae parte(m) aggredimur explicanda(m) quae frequentati nomine me[ta]phisica(m) appellamus, quaeque sicut caeteras nobilitate excedit, ita [h]onoratioribus titulis pre o(m)nibus (!) insignita, ac decorata e(st).

Explicit: Finis ex utroque hic postulatur / iure, ut vobis adsigniatur ille / dies quem a quolibet prestolatur / vestrum (er)go sit hodie ut mille.

No vodeći računa o autorstvu i vlasništvu Bezina piše dvoznačno: »Rukopis je fra Filipa Milinovića iz 1766. godine.«¹¹⁸ Zabunu povećava time što je uz ovaj rukopis objavio crtež Porfirijeva stabla koji pripada Jukićevu rukopisu (opisanom u ovom članku pod br. 5 (=99). Istina, Milinović kaže

¹¹⁸ BEZINA, *Rukopisna baština*, 99.

da ga je on napisao i da je na njegovu uporabu, no iz svega je jasno da ga je on zapravo prepisao.

Sličnost, a ponekad i identičnost, ovoga spisa s čitavom skupinom sačuvanih tekstova upućuje na isti arhetip na što sam već upozorio,¹¹⁹ a taj fenomen istoga teksta u tako brojnim preradama zaslužuje i daljnja istraživanja.

Uz ova dva identična rukopisa čini mi se zanimljivim upozoriti na još jedan detalj. Premda je već bilo poznato da su filozofiju skupa studirali i svećenici sa studentima koji su se spremali za svećeništvo u ovom rukopisu dvojica prepisivača to ističu na naslovnicama svojih prijepisa s istom formulom u kojoj se mijenja samo naziv zvanja. Mrnjavac svome imenu nadodaje: *svećenik zauvijek*, dok Milinović u istom obrascu nadodaje svome imenu: *još klerik*.

8 (=95) [Disputationes philosophicae], XVIII. st., cart. 17,5 × 12,5 cm, 149 f.

Rukopis je bez korica. Bez bilježaka i signature svešćića. Na prvom listu mala naljepnica, RK, 95.

[Disputationes de universalibus], 1r-66v.

Incipit: [deest. Textus procedit ab questione quarta, sectionis secundae, disputationis secundae: De universalibus in comuni]

Explicit: Finis universalium, tu in sequentibus questionibus auxilium Laetanae Virgo praebere ne renuas. At in omnibus memento mei.

Disputatio quarta. De antepredicamentis, 67r-81r

Disputatio quinta. In Aristotelis praedicamenta, f. 81r-103r.

Disputatio sexta. In libros Perhyermenias Aristotelis seu de interpretatione, 103r-126v.

Disputatio [pen]ultima. In libros Priorum analiticorum, 126v- 133v.

Disputatio ultima. In libros Posteriorum analiticorum. [Textus interumpitur in sectione tertia], 133r-149.

Explicit: [deest].

Rukopis ima 19 svešćića, ponajviše osmerolista (kvaterniona). Na početku nedostaje, čini se, barem jedan svešćić i jedan list [-1] teksta sljedećega svešćića, te tekst nakon trećega dijela *Posteriorum analiticorum*. Na

¹¹⁹ Usp. crtež međusobnog utjecaja rukopisa, KAPITANOVIĆ, »Rukopisni priručnici franjevačkog filozofskog učilišta u Šibeniku«, 164.

kraju rasprave o univerzalijama, kojom se pisatelj obraća Loretskoj djevici, daje se naslutiti da bi rukopis mogao nastati na nekom učilištu u blizini Loreta. Ako bi to bilo tako, rukopis je možda mogao prispjeti u Omiš, kao što je u Makarsku prispio rukopis generalnog lektora iz Macerate,¹²⁰ a ovaj je mogao donijeti u Omiš Jeronim Lozo koji je studirao u Ravenni.

9 (=97) *Physica cum Metaphysica ad mentem Aristotelis*, XVIII. st., 20 × 14 cm. 92 f. kartonski uvez.

1. *Physica Aristotelis universa*, f. 2r-84r.

Incipit: [Titulus:] In universam Aristotelis physicam Proemium. [Textus:] Explanata logica, naturalem philosophiam scientiam scilicet de rebus naturalibus agredimur, quae comuniter physica appellatur a verbo graeco physis quod naturam significat [...]

Explicit: Et haec sufficiant de Anima. Finis totius physicae.

2. *Metaphysica*, f. 84r-92v.

Incipit: [Titulus:] In Aristotelis metaphysicam proemium. [Textus:] Quam alte supra physicam metaphysica eminet ex eo emi potest quod ideo metaphysica seu transphysica dicitur [...]

Explicit: Qui autem plura desiderat videat auctores praecipue Magistrum Goudin, I p(ars) Log(icae) maioris,¹²¹ disp(utatio) 2. q(aestio) 4, a 1, a 3, a 4, a 5, a 6.

Na f. 1v bilješka o čitanju sudbine iz slova i brojeva.

10A *In secundam Philosophiae partem, nempe Metaphysicam prolegomenon*, kraj XVIII. ili početak XIX. st., 28 × 18 cm. Rukopis neukoričen, bez oznake folija ili stranica.

Po svemu sudeći, rukopis nije bio ukoričen nakon uvezivanja. To se može pretpostaviti po tome što je očuvan list koji je trebao biti nalijepljen na koricu kao pojačanje uveza. Na njemu je upisana signatura (C).

Kodeks sadrži Ontologiju, Etiologiju. Pneumatologiju i Psihologiju (§ 1–483). Zadnji list oštećen.

Incipit: Absolutam, traditamque, quantum viribus pares fuerimus, eam philosophiae partem, quae logica dicitur, nisis iis quae vix in usu apud recentiores inveniuntur, sed tantum ea, quae scitu utiliora sunt exarando [...]

¹²⁰ Usp. KAPITANOVIĆ, *Rukopisna i knjižna baština*, 89.

¹²¹ Antoine Goudin, O.P., 1639–1695. Usp. KAPITANOVIĆ, »Filozofsko učilište i rukopisi u Franjevačkom samostanu Gospe od Zdravlja u Splitu«, 304, b. 139.

1. *Metaphisycae pars prima*

In Ontologiam (§ 1–78)

Praefatio. Incipit: Ontologia quae erat veteribus metaphisica stricte sic dicta et ex eo quod omnis veri fons sit, prima philosophia dicebatur [...]

Haec usque modo dicta ad maiorem claritatem eorum quae in theologia occurrunt, sufficiant.

In Ethnologiam (§ 79–314)

Praefatio. Incipit: Ethnologia est scientia de causis disserens.

Explicit: [...] et post vacationes gratiores vo(bis)s maneant res de altera metaphisycas parte agenda acurataque pertractanda.

Metaphisycae pars 2^a

In pneumatologiam

Praefatio. Incipit: Evoluta prima metaphisices parte [...]

In Zeologiam prolegomenon (§ 1–163)

Incipit: Multa absurda multa incondita [...]

Explicit: Finis de disertatione brutorum.

In Psychologiam praephatio (1–483)

Incipit: Illam pneumatologiae partem pertractare adgredimur [...]

Explicit: deest.

10B In Metaphisicam prolegomenon. Jedan sveščić, 28 × 19 cm.

Tekst identičan tekstu u rukopisu 10A. Sadrži Ontologiju (§ 9–78) i Etiologiju (79–257). Nedostaje prvi list s paragrafima 1–8, i paragrafi poslije broja 257.

11 In Metaphisicam prolegomenon. Kraj XVIII. ili početak XIX. st., 28 × 19 cm. Jedan sveščić.

Sveščić iz ontologije. Početak etiologije (§ 184) identičan tekstu u kodeksu 10A i 10B (§ 79).

12 Quaestiones praeliminares ad universam philosophiam pertinentes. XVIII. st., 26 × 18,5 cm.

Pisarske signature: Codex primus Log(icae) qq (=quaestiones) – Codex 3us Log(icae) qq (=quaestiones). Uložena kartica s privremenim brojem knjižnične signature XIV.

Incipit: Recta disserendi methodus expostulat ut universaliora, quae sunt caeterarum rerum postea dicendarum veluti fundamenta, particularibus praemittantur.

Desinit: Index Logicae [...] Logicae universae finis.

Tekst je nepotpun. Sadrži Logiku. Uz codex 3us, § 56. na vrhu folija bilješka: Frater Lucas ab Alexandria clericus Ordinis Minorum Sancti Patris n(ost)ri Francisci Assisiensis, libellus philosophiae qui scripsit in conventu S. Bart[olomei] Ful[igni].¹²² Incipit podsjeća na djelo istoga naslova pripisivano fra Andriji Dorotiću.¹²³

13 [*Cursus Philosophicus, vel philosophiae rudimenta*], 1801.

Sačuvana su dva početna svešćića filozofskoga tečaja, rukopis A, 27 × 19 cm i rukopis B, 15 × 20,5 cm.

Incipit: Incipit cursus philosophicus (hac die 30 Junii Anno Domini 1801) sub protectione Sanctissimae Deiparae Virginis sine labe originali conceptae et Seraphici Patris nostri Francisci atque Divi Antonii Patavini, nec non S(ancti) P(auli)¹²⁴ cuius memoria et veneranda solemnitas a nobis hodie devotissime, atque humilime recolitur.

Praefatio / Vel ipso temporis instanti, quo ad vos ducendos optimae spei adolescentes per illius scientiae calles, quae circa nos naturales versat(ur) a superiorinus huiuscae nostrae Provinciae addictum per concursum publicum iam nuper Sibenici habitum me conspexi, a quam ex tot tantisque dissertationibus, quas ipsa philosophia naturalis complectitur exordium summarem illico recogitare coepi.

In philosophiam seu Logicam parvam isagoge

Incipit: Totius philosophiae naturalis praeliminaria ingressuri iuvenes amantissimi commonere vos volo [...]

Incipit cursus philosophicus u rukopisu B nema teksta u okruglim zagradama. Na prvom listu verso toga svešćića ispisano je: *An(no) Dom(ini) 1801, die 30 Junii*. Oba rukopisa imaju iznad početka teksta zaziv Božjega imena: In Dei nomine, Amen.

¹²² Kratica nije pisana jasno pa je i njezino razrješenje nesigurno. Ovdje se donosi samo kao mogućnost razrješenja. Potrebno je također istaći da se samostan S. Bartolomeo di Marano ne nalazi u samom gradu Foligno, već u njegovoj neposrednoj blizini. A i gradić Alessandria nije blizu Foligna pa i to pojačava sumnju.

¹²³ O tom djelu, kojemu sam pred mnogo godina osporio Dorotićevo autorstvo, usp. BARBARIĆ, *Filozofija Andrije Dorotića*, 30–31, koji je s puno razloga zastupa Dorotićevo autorstvo. Zbog vremenske ograničenosti usporedbe su mi bile nemoguće. Možda bi proučavanje potonjeg rukopisa moglo pripomoći razrješavanju toga pitanja.

¹²⁴ Slovo promijenjeno od N(omen).

U tekstu *In philosophiam seu Logicam parvam isagoge* iza paragrafa označenog brojem 1 rukopisi se razlikuju.

Rukopis A ima 279 paragrafa.

Explicit § 279: Nos interim ad exercitationes scholasticas gressum facimus. Parvae logicae finis.

Rukopis B ima 111 paragrafa.

Explicit § 111: Monitum ad philosophiae candidatos. / Haec sunt quae primam Logicae partem atinent [...] esto ergo secunda Logicae pars quae utpote difficilior longius est pertractanda. [...] ad magis veritatem assequendam, eamque alliis ordinate exponendam, sed nunc iam accedit in nomine Domini.

Trebalo bi provesti detaljna istraživanja kako bi se ustanovilo je li jedan rukopis bio koncept za drugi ili su studenti prerađivali rukopis kako bi im bolje mogao poslužiti za ispite.

14 [*Cursus Philosophicus*, C], 28,5 u 19 cm.

Jedan nenumerirani sveščić, sadrži dio male logike. Iznad početka teksta započeto pisati *In Dei nomine*, zatim izmijenjeno u *In nomine Dei, Amen*.

Incipit: Ad philosophiae auditores oratio prodroma. / Quamquam disciplinae illae, quae prestantiorem hominis partem perficiantur [...]

Desinit: [Caput 3um, Regula syllogismorum 8].

15 *Exercitationes philosophicae*

Ulomak A: 19 × 13,5 cm. Dva sveščića.

Ulomak B: 31 x21 cm. Jedan sveščić.

In logicam

Incipit: Logica quae caeteras inter philosophiae partes sibi principem vindicat locum [...]

Dva vrlo srodna ulomka za koje će trebati daljnja proučavanja kako bi se utvrdilo njihovo srodstvo i ovisnost.

16 [*Adnotationes philosophicae*], kraj XVIII. ili početak XIX. st., 26,5 × 18,5 cm, jedan sveščić.

Sveščić u lijevom donjem kutu oštećen, Umetnuta kartica nedovršene knjižnične signature br. XVIII, bez numeracije listova. Prvi list naslovljen *Liber summularum*. (Incipit: Isagoges. / Magnum certe arduumque opus agredimur studiosi iuvenes [...]). Ispod naslova je bilješka: *Nihil sine labo-*

re et studio. Sadrži tekstove iz dijalektike, povijesti filozofije, metafizike, psihologije i naravne teologije, te vježbe za javne obrane teza. Čini se da se radi o bilješkama koje su neusustavno ispisivane. Na to, čini se, upozorava i hrvatski tekst u bilješkama npr. »De corporum existentia. Disputatio unica. Sada uzmi definitione i ono sve što slidi kako se uzdarži u skuli«, ili »Hypothesis unica, i ovo se ima staviti odma posli definitiona« te »Ostavivši sve ostale paragrafe budući da nisam vridan sve ispisati, daklem ovih najposlidnji oću ispisati«.

In universam philosophiam počinje doslovno isto kao *In universam philosophiam* pripisivano Andriji Dorotiću (*Quod sapientissime a majoribus [etc]*). Tekst rasprave izostavljen je i navodi se *explicit* kao u spomenutom djelu: *Claudite iam rivos pueri, sat prata biberunt*.¹²⁵

17 [*Philosophiae elementa*], početak XIX st. 27 × 19,5 cm, jedan sveščić.

Po filozofskom sadržaju sveščić ne bi ni privlačio pozornost da u njegovu predgovoru nije ocrtno stanje visokog školstva u Provinciji i olakšano, donekle, rješavanje autorstva teksta, pa je zbog toga ovdje naveden duži odlomak.

Incipit: Praefatio / Quis vestrum iuvenes lectissimi forse miratur me qui confacto ferme cursu theologico et prope iubilandum ad philosophiam legendam iterum redire; is si Provinciae nostrae facta perpenderit subito admirationem deponet, meumque in id regressum rationi valde consonum esse iudicabit. Cum enim ingens iuvenum religiosorum copia excreverit iam quin sit aliquis inter illos docendarum artium idoneus, qui officium eiusmodi suscipere posset, cumque a philosophiae peritia caeteri profectus in sentiis (!) omnino pendent, hinc factum est ut definitorii Patres, annuente Reverendissimo Patre commissario generali et dispensante super hiis summo Pontifice Pio VII me ad id munus delegerunt [...]

Explicit: [...] sed et iterum meminisse juverit solo quidem ingenio servitutis amore mentem nostram dirigi debere, sique logico operui finem imponeamus.

18 *Institutiones philosophicae*, kraj XVIII. ili početak XIX. st., 28 × 19 cm.

1. *Ex logica*

Incipit: Expositis logicalibus ut par est institutionibus, in quibus principia bene discerendi recteque ratiotinandi tamquam arma satis apta ad pugnandum, meliori qua potuimus usi claritate delibavimus, pervenimus tandem Superis faventibus ad meliores degustandos fructus, magnam nempe logicam per tractandam (!).

¹²⁵ V. KAPITANOVIĆ, *Fra Andrea Dorotić (1761–1837), il suo tempo, la sua attività e il suo pensiero*, Roma, 1978, 71–72. BARBARIĆ, *Filozofija Andrije Dorotića*, 30–32; Usp. KAPITANOVIĆ, *Rukopisna i knjižna baština*, 98.

Explicit: [...] in quantum viribus capaces fuerimus serio et clare enodabimus, quare sit Philosophiae pars 2da seu Metaphysica. Finis Logicae Parvae.

2. *Ex metaphysica*

[Titulus] In secundam philosophiae partem nempe Metaphysicam prolegomenon. Incipit: Absolutam traditamque quantum viribus pares fuerimus eam philosophiae [partem] quae logica dicitur, seu ianua aliarum disciplinarum.

Explicit: [deest].

Četiri svešćića u kojima je ispisana Logika nemaju oznake folija i stranica. Označeni su paragrafima na rubu 1–34, 35–72, 73–108, 226–243. Nedostaju paragrafi teksta 109–225. U prva dva svešćića po dva zadnja lista prazna su. *Ternion primo* sadrži prvu raspravu (questio), *Ternion secundo* drugu raspravu. Treći svešćić nema sveščane signature, već natpis *Ex logica*, questio 3 et 4. Četvrti svešćić naslovljen je *Questio decima et ultma logicae*. Rukopisu pod br. 6 odgovara samo *incipit*, dok se ostali dio teksta razlikuje od toga rukopisa.

Od metafizike su pronađena dva svešćića, prvi i treći (ternio tertio). Sadrže tekstove iz ontologije (§ 1–100, 167–168) i psihologije (§ 1–81).

19 (=87) *Logica*, kraj XVIII. ili početak XIX. st., 28 × 19 cm.

Fragmenti logike u dva svešćića koji nose naslove *Logicae libellus primus* i *Logicae libellus tertius*. Prvi svešćić sadrži cijelu malu logiku, a treći svešćić dio velike logike. Na oba svešćića iznad naslova skraćenica I(esus), M(aria) I(oseph). Tekst je razdijeljen na paragrafe od kojih Mala logika ima 327, a u trećem je svešćiću rasprava o znanju § 114–168. Znakovit je završetak rasprave (*explicit*) kakav je rabio i fra Andrija Dorotić: *Claudite jam rivos pueri, sat prata biberunt*.

Prepisivač je vjerojatno pisao prema diktiranju. Rukopis nije brižljiv, a latinski je pisan neuredno. Riječi su ponekad rastavljene a ponekad sastavljene gdje ne trebaju biti. Riječ *scholion* osim ispravno pisana je i na dva pogrešna načina kao *scolion* i *scoglion*.

20 (=82) *Logica [et Metaphysica] Sibenicensis*, kraj XVIII. ili početak XIX. st., 28 × 19,5 cm.

Svešćić je naslovljen *Logica Sibenicensis*. Označen je starijom knjigovežničkom signaturom, velikim slovom A, nenumeriran, Sadrži kraj pete rasprave velike logike i šestu raspravu označenu brojevima paragrafa na rubu teksta (1–14), te prvi dio metafizike, odnosno ontologiju (1–111).

1. *Logica*

Incipit: [desideratur. Continuatio quaestionis quintae].

Explicit: Admonitio. Fauste imposito avido coronide nostrae arti dialecticae [...] Demostenem ergo imitate, qui plus olei quam vini comsumpsit, omnesque artifices ante lucana superavit, magno mihi erit solacio videre vos in sublimitate constitutos, quos ipse pro gloria Dei de core (=decore) seraphicae religionis et Provinciae solatio ut cumque (!) promoverim, quibus exopto bonam prosperitatem atque felicitatem.

2. *Metaphysica*

Incipit: Praemisso disciplinarum organum (?) traditisque logicae praeceptis quibus in detegenda diudicandaque veritate mens humana diri(gi)tur [...]

Explicit: [deest]

Na kraju sveščića poveznica Hanc (!) questio legitur sub littera B.

21 Institutiones logicales, kraj XVIII. ili početak XIX. st., 28,5 u 18 cm.

Sveščić ima 400 paragrafa. U gornjem dijelu oštećen od vlage.

Incipit: [deest]

Explicit: Interim nos ad metaphysicas exercitaiones gressus facimus. / Finis Logicae.

Zaključujući opis rukopisnih filozofskih latinskih priručnika prema sadašnjem stanju istraživanja, pripominjem da su uz priručnike u knjižnici sačuvane i javne rasprave koje su se vodile na kraju trogodišnjega studija koje su važne za ocjenjivanje kakvoće obrazovanja na filozofskim učilištima. To su Šimun Milinović Stariji, *Quaestiones philosophicae publicae defendendae* i nepotpisani autor, *Quaestiones philosophicae publicae defendendae*, 1824.

Filozofski rukopis pisan djelomično talijanski, a djelomično latinski, čini se jedini takve vrste, najvjerojatnije ne potječe s franjevačkoga učilišta. Austrijskom reformom školstva filozofija je uvrštena među predmete koji su se učili u liceju. Tada su i neki franjevci pohađali sjemenišni licej u Splitu, na kojemu je latinski i filozofiju 1824–1833. predavao fra Ante Perić,¹²⁶ pa je moguće da je i taj rukopis stigao sa splitskoga liceja.

¹²⁶ Prema Kovačiću Perić je prije nastupa na splitskom liceju imao 17-godišnje nastavničko iskustvo u svojoj redovničkoj zajednici. S. KOVAČIĆ, »Filozofski studij – licej u splitskom sjemeništu od 1817. do 1856. godine«, 300. *obljetnica splitskoga sjemeništa i klasične gimnazije (1700.-2000.)*, 437, 453.

Mjesto i važnost omiškoga učilišta i sačuvanih priručnika u filozofskom obrazovanju

Nakon pomno analiziranih podataka i kritički odvagavši njihovu vrijednost može se doći do zaključka kako je omiški franjevački samostan služio zapravo kao neka vrsta dopunskoga pokrajinskog učilišta u prilikama kada ostala filozofska učilišta zbog različitih razloga, prvenstveno zbog prehrane i smještaja studenta, nisu mogla udovoljiti potrebama školovanja mladih franjevaca. Nije poznato je li na tom učilištu studirao ijedan svjetovnjak ili biskupijski svećenik.

Od devet poznatih lektora Loze je već ranije bio generalni lektor jubilat a trojica njih: Ravlić, Vežić i Šumelj prešli su kasnije na generalno učilište. Loze, Ravlić i Vežić bili su potom i provincijski ministri ili provincijali u Provinciji Presvetoga Otkupitelja.

Od omiških studenta filozofije poznatija su samo četvorica. Fra Mihovil Majstorović i fra Petar Kunac optuženi su kao sudionici pobune, čak buntovnički vođe, protiv Francuza u Dalmaciji, Grgo Urlić, gimnazijski profesor, objavljivao je članke, a fra Jeronim Vrdoljak književne crtice. Neki od ostalih bili su vrijedni župnici ili gvardijani po samostanima, ali su ostali manje upamćeni.

Filozofski rukopisi u knjižnicu prispjeli su pretežno s drugih učilišta, kao ostavštine franjevaca koji su iz njih studirali, ili možda ih čak prepisivali. Zanimljivo bi bilo utvrditi tko je bio lektor čiji je rukopis ostao u Omišu, a za njegovo lektorstvo trebalo se tražiti čak i ovlaštenje pape Pija VII. Premda je nemoguće ustvrditi da se neki od navedenih rukopisa predavao i na omiškom filozofskom učilištu, uvid u te školske tekstove odaje sustav kakav je bio na franjevačkim provincijskim učilištima, a to je više-manje vrijedilo i za učilište u Omišu, koje je, čini se, davalo studentima temeljitu filozofsku naobrazbu. Austrijska reforma zapravo se više odnosila na vremensku učinkovitost, može se čak reći zapostavljajući donekle skolastičku filozofiju, poboljšala je metodu nastave i, što je vrlo važno, upućivala na novija filozofska strujanja.

Početne riječi (incipit) filozofskih rukopisa*

- Absolutam, traditamque, quantum viribus pares fuerimus, 10 i 18.2
Agressuri Philosophicas exercitationes, 5
En aggredimur fratres carissimi, 2
Explanata logica, naturalem philosophiam [...] aggredimur, 9
Expositis logicalibus ut par est institutionibus, 5.2 i 18.1
Hoc nobis notum est quod utilitati vestrae necessarium censemus, 1
Logica quae caeteras inter philosophiae partes sibi principem vindicat locum, 15
Logicalium animadversionum iam emenso curriculo, 6
Post exantlatos labores in arduis log(ic)ae difficultatibus, 7A.1 i 7B.1
Postquam in summulis sive in logica parva, 2.2 i 3.2
Praemisso disciplinarum, 20.2
Quam alte supra physicam metaphisica eminent, 9.2
Quamquam disciplinae ille, quae prestantiorem hominis partem perficiantur, 14
Quis vestrum iuvenes lectissimi forse miratur, 17
Quod sapientissime a majoribus, 16
Recta disserendi methodus expostulat, 12.
Tandem ea[m] philosophiae partem aggredimur explicandam, 7A.2 i 7B.2
Totius philosophiae naturalis praeliminaria ingressuri iuvenes amantissimi, 13.1
Tractatum istum quem aggredimur, 2.1
Vel ipso temporis instanti, quo ad vos ducendos optimae spei adolescentes, 13
Veritatis investigatio licet laboriosa sit, 5.1

---

* Broj označava redni broj rukopisa u članku.

THE FRANCISCAN PHILOSOPHICAL EDUCATIONAL INSTITUTION
IN OMIŠ AND LATIN MANUSCRIPT TEXTBOOKS BEFORE
THE AUSTRIAN SCHOOL REFORM (1755–1827)

Summary

The Franciscans settled in Omiš after having left Imotski fleeing from the Turks. Prominent Franciscans spent their last days in Omiš and left to it their books and manuscripts; some of them were father Filip Šurković, the provincial and a promoter of studying in the Franciscan Province of Bosnia Argentina which was located between Buda and the Adriatic, and father Ante Bandić, allegedly a friend of Eugene of Savoy, the best-known army leader of his time. Both of these Franciscans were prominent teachers at educational institutions at home and abroad. Another one was father Jeronim Loze, the general lector and the Provincial of the Province of the Most Holy Redemptor. Basing his research on archival sources, the author presents data on the almost unknown three-year philosophical educational institution (*Studium philosophicum*) in Omiš and analyzes the philosophical textbook manuscripts written in Latin, trying to identify their authors and the quality of philosophical education. The three-year philosophical educational institution in Omiš worked intermittently, and along the lesser-known lecturers there were learned ones too. The philosophical manuscripts that ended up in the library came from various educational institutions and add to the picture of philosophical education in Southern Croatia up to the Austrian school reform carried out in the third decade of the 19th century.

Key Words: Omiš, education, philosophical educational institutions, philosophical manuscripts, philosophy, logic, physics, metaphysics